

„ПРАЩАМ ВИ КАТО ОВЦЕ СРЕД
ВЪЛЦИ“ – МОЖЕ ЛИ ДА БЪДЕ ИЗЯДЕН
ХРИСТИЯНИНЪТ?

МОЛИТВАТА
ОТ ПРЕСЪХНАЛО СЪРЦЕ
Е ОЩЕ ПО-СКЪПА НА БОГА

ЗА ХРИСТИЯНСКАТА
ВЯРА И ЧОВЕШКАТА
ПРИРОДА

КРАТКИ БЕЛЕЖКИ
ПО РАБОТАТА С ГНЕВА

140 ГОДИНИ ОТ РОЖДЕНИЕТО
НА КРЪСТЬО САРАФОВ

НА УЧИТЕЛЯ С ЛЮБОВ И ПОКЛОН

ЗА ИСТИНСКОТО
И ЛЪЖЛИВОТО
СМИРЕНИЕ

къща за птици

ателие книжарница Къща за птици

София, ул. „Проф. Асен Златаров“ 22

бр. 5/2016

Разговор с
прот. Андрей Лоргус
**„ПРАЩАМ ВИ КАТО ОВЦЕ
СРЕД ВЪЛЦИ“ – МОЖЕ
ЛИ ДА БЪДЕ ИЗЯДЕН
ХРИСТИЯНИНЪ?**

4

Разговор
с прот. Фьодор Бородин
**МОЛИТВАТА
ОТ ПРЕСЪХНАЛО СЪРЦЕ
Е ОЩЕ ПО-СКЪПА НА БОГА**

15

Владета Йеромич
**ХРИСТИЯНСКАТА
ВЯРА 21
И ЧОВЕШКАТА
ПРИРОДА**

39

**Аглай Датешигзе
КРАТКИ БЕЛЕЖКИ ПО
РАБОТАТА С ГНЕВА**

44

**Маргарита Друмева
ЕДНА УЖАСНА И
ПРЕКРАСНА ЕСЕН
140 години от рождението
на Кръстъо Сарафов**

56

**Маргарита Друмева
НА УЧИТЕЛЯ С ЛЮБОВ И
ПОКЛОН**

Главен редактор
Илиана Александрова
Редакционна колегия
Тодор Кичуков
Андрей Романов
Мариян Стоядинов
Пламен Сибов

Дизайн
Гергана Икономова
Адрес на редакцията
София 1407
бул. Черни Връх 68
тел./факс: (02) 987 1655
e-mail: svet@pravoslavie.bg

В списанието
са използвани снимки на:
Маргарита Друмева
Пламен Сибов

УВОДНИ ДУМИ

ИЛИАНА АЛЕКСАНДРОВА

ЗА ИСТИНСКОТО И ЛЪЖЛИВОТО СМИРЕНИЕ

Една голяма борба, която Боги християнският човек през целия си живот, е борбата да се смири. Да се смири, защото тaka ще види по-добре света, ще е по-готов да се учи, да разбира и най-вече – да обича. Да се смири, за да направи място на другия в сърцето си и за да се уподоби на Бога, Които в смирението и любовта Си,

заради нас, човечите, и заради нашето спасение слезе от небесата и се въплъти от Духа Светаго и Деята Мария и стана човек... (Нукео-Цариградски символ на Вярата)

Но какво е да се смирим? Дали е, както мислят мнозина, да се стремим към самоунижение, самообезличаване и себененавист? Или е друго?

Мъчим се да се равняваме с академическия опит на светците, считали себе си за най-недостойни грешници. Но понеже нямаме този опит, мо-

жем само отвън да разберем защо са се чувствали така. Или по-скоро не можем. Затова често опитваме да ги имитираме, като мобилизирате арсенал от изрази, пози, жестове и интонации, които според нас очертават физиономията на смиренния човек. И докато устата шепти смиренословия, благословии и нравоучения, сърцето остава студено и злобно. „Смиренословието прилича на смиренето. В повечето случаи действията му са почти същите, външно се вижда същото, но вътре е друго. Смиренословието вътрешно има друга цел; то желае да се покаже пред хората като смирене. С тази цел възприема смирен вид, навежда очи, говори тихи, скромни думи, с целия си вид показва тишина и съдържаност; или пък казва за себе си изобличаващи фрази – всичко това за показ, заради човешкото мнение. Свети Игнатий Брянчанинов забелязва нещо интересно: на света не му харесва истинското смирене в хората, а лъжливото и престореното винаги много приблича. Знае се, че истински смирените хора, обичащи близките, не се грижат за външното впечатление, което ще направят. А лицемерите, преструвачите, лъжесмирените често биват необичайно радушни, мили, услужливи, но ако се случи беда, скръб, затруднение – те ще се окажатгалечни, студени и чужди, безразлични към всички страдания на близките...“ (За тайните недъзи на душата, архим. Лазар).

За личностното отношение към света и какво е да приемем себе си, за смиренето като запазване на истинското ни достойнство, за недъзите на душата, за гнева и агресията, и това, което стои зад тези прояви; как действат в нас и възможно ли е да бъдат поставени в здравословни граници, за силата на молитвата с охладяло сърце и за непременната надежда на християнския живот – че невъзможното за човеците е възможно за Бога – четете в този брой на списание „Свет“.

„Пращам ви като овце сред вълци“ –
може ли да бъде изяден християният?

Разговор
на Анна
Голубицка

с протоієреї
**Андрей
Лоргус**

за актуалните проблеми
на съвременната
православна психология

Протоієрей
Андрей Лоргус е ректор
на Института за
християнска психология,
психолог и антрополог

Въвременната психология се налага тенденцията на своеобразно култивиране на агресията като форма на конкурентносъспособност във времения свят (например у Роло Мей и пр.). Как съвременият християнин да не бъде „изяден“ и при това да не изпадне в гореспоменатата крайност?

За християнина няма никакви начини и гаранции да не бъде „изяден“. Християнинът може да бъде изяден, защото Христос ни изпраща като овци посред вълци (Лук. 10:4). Затова християнинът не може да има никак-

Ви гаранции, че няма да стане жертва на злото, както е станал Христос. Затова не може и сума да става за това да бъдем защитени.

Но, разбира се, да говорим за това, че християнската психология разглежда човека само в един аспект, в аспекта на жертвенността, би било неправилно. Затова структурата на личността напълно законно съчетава в себе си защити от рискове в общуването.

Изборът на тези позиции – това винаги е свободата на човека, неговото личностно отношение към себе си и към света.

Що се отнася до агресията, то християнската психология, и съвременната психология като цяло, не я разглежда като единствената динамика на личността. В съвременната световна психология конструктивната здрава агресия се разглежда само като един от личностните аспекти

заедно с резреса, със стратегията на защита, със стратегията на развитие, със стратегията на изчакване и запазване на безопасността. Личностните стратегии могат да бъдат много и съвременната психология отчита това.

А заслугата на Роло Мей Всъщност не е в това. Неговата заслуга се състои преди всичко в разбирането, че личността на човека е отговорна за неговото битие и неговия образ. Това е в съзвучие с християнския възглед по гадения проблем.

K. С. Луис в „Писма на Душевадеца“ повдига въпроса за изкривяването, по негово мнение, на истинското съдържание на смирението, което бива сведено до самоунижение: „Бог иска човекът да бъде напълно свободен от предубеждения в своя полза и да може да се радва на своите способности така искрено и благодарно, както и на способностите на близкия, на изгрева на слънцето, на слона или Богонага... Когато той действително се научи да обича близкия като самия себе си, ще му бъде дадено да обича себе си като ближен“. А смирението, отъждествявано със самоунижение, може да стане благоприятна почва за „презрение към другите, мрачност, цинизъм и жестокост“. Вие съгласен ли сте с такава позиция?

Смирението и самоуниженето са две съвсем различни неща. Светителят Игнатий Брянчанинов използва и понятието „смиренословие“, което е различно от смирението.

Да, съгласен съм. Тя напълно съответства на позицията на митрополит Антоний Сурожки, на протопрезвитер Александър Шмеман, митрополит Вениамин Федченко, както и на други съвременни автори. И това е напълно разбираемо, защото смирението и самоуниженето са две съвсем различни неща. Светителят Игнатий Брянчанинов използва и понятието „смиренословие“, което е различно от смирението. Изкривяванията на смирението са гостматъчно много и всички те са деструктивни по отношение на духовното.

Смирението – това е запазване на истинското, Божествено достойнство. И същевременно – усещане на себе си като Божие чедо, Негово най-малко творение. Смирението – това е едновременно преживяване на своята *малкост* и на своето достойнство. Ние сме Божи образ и подобие, но в същото време осъзнаваме и своята детскост по отношение на Бога. Това Всъщност представява смирението. И по-точно казано: тайната на смирението се състои в това, че е много трудно да

Ние сме Божи образ и подобие, но в същото време осъзнаваме и своята детскост по отношение на Бога. Това всъщност представлява смиренето. А смиренословието винаги е лъжа.

бъде изразена с думи. А смиренословието винаги е лъжа.

Според Вас какви геоструктивни душевни и духовни последствия оказва на личността „достоещината“, постоянното самобичуване?

Отговорът вече се съдържа във Вашия въпрос. Тук няма какво да добавим. Копаенето навътре в себе си може да се превърне в невроза. Невротикът е опасен за самия себе си. Но рефлексията като цяло, като необходим инструмент на духовното, личностно битие, не се свежда до копаене в себе си – това е и работа над грешките, и благодарност, и покаяние; това е и радост. Рефлексията включва в себе си всички тези компоненти, а не само копаенето в себе си.

Митрополит Антоний Сурожки смятал, че начало на пътя към Бога трябва да бъде, колкото и парадоксално да звучи, приемането на себе си, осъзнаването на своите възможности като изходен материал, с който човек впоследствие трябва да работи. Как разбираме тази идея на Владиката?

Аз не съм много добре запознат с тази идея на Владиката, не разбирам много добре как той е разработвал това понятие, затова не мога да поема отговорност за неговото излагане на тези разбирания.

Но „приемането на себе си“ предполага преди всичко личностния аспект. Човек сам за себе си представлява не обект, а субект. Това е много сложна граница, защото тя е свързана с непрестанна работа по уძържането на себе си именно в субективното пространство. Още щом човек започне да разглежда себе си като обект, веднага изчезва евангелското разбиране за човека като личност.

Човек не може да бъде наречен организъм, система, вещ, материал – той винаги и във всичко е ЛИЧНОСТЕН, винаги е свободен, винаги се отнася към процеса на своето собствено състояние. Затова човек винаги има възможност за рефлексия: в молитва или във въздържание, или в борба със страстиите – той винаги е способен да рефлексира своето отношение

към това. Затова човек винаги остава личност и никога не се превръща в „предмет”. Приемането на себе си означава запазване на тази личностна позиция. Това е християнският персонализъм. Той е много важен за разбирането на целия аскетичен опит, на цялото Православие.

В психологията са популярни идеите за преодоляването на своите граници (например у Виктор Франкъл и пр.), които са в унисон с идеята на отците за преодоляване на своята „природа“. Съвременният православен философ С. С. Хоружий гори предлага специалното понятие „антропологична граница“. Но постоянното надхвърляне на себе си не е ли свързано с риск от самопречупване и психични травми? Как га усетим тази граница?

Понятието „антропологична граница“ у Сергей Хоружий не е задължително да има отношение към практическия живот, тъй като то е един от конструктите на християнската аскетика и се отнася към нейното висше ниво. Към всекидневния живот това понятие за антропологична граница е неприложимо. Но в нашата християнска Вяра ние действително имаме предвид някакъв предел на човешкото.

Например такъв предел, „граница“, представлява смъртта. Това е и граница между моето лично пространство и космоса на човечеството, и граница между моя личен космос и света на духовете. Но тези граници се проявяват в дейността на човека или поне в неговото светоусещане на висшите степени на аскетичния живот (в аскезата, в молитвата, в безмълвие).

Но важно е да разбираем, че всяко преустройване на човешката личност е много сложен процес, който е невъзможен без отчитането на целия опит, натрупан от Църквата за две хиляди години, както и без духов-

човек винаги остава личност и никога не се превръща в „предмет“. Приемането на себе си означава запазване на тази личностна позиция. Това е християнският персонализъм. Той е много важен за разбирането на целия аскетичен опит, на цялото Православие.

но ръководство. Затова във всекидневния живот не се препоръчва да го практикуваме.

Kои психични проблеми на религиозна почва са най-разпространени по Ваше мнение?

Същите каквито и навсякъде. Това са преди всичко проблемите на личността и проблемите на семейството. Дори по-често семейните проблеми. Но особена група проблеми – това са проблемите на психичното здраве. Хората с личностни, душевни пробле-

ми, като правило често се обръщат към Църквата, защото тя е лечебница. И страдащите от тези недъзи се надяват да получат облекчение в Църквата, надявайки се, че тайнствата и молитвите ще са достатъчни за лечението. И няма да има нужда да се обръщат за лечение към специализираните клиники. Понякога става така, но често специализираното лечение е наложително.

Известният психолог Виктор Франкъл никога определи главния проблем на съвременния човек като „загуба на смисъла на живота“. А вие как бихте определили този проблем?

Да, аз мисля, че загубата на смисъла на живота – това е един от проблемите на днешния ден, но още по-голям е проблемът за тревогата и страхъ. Известно е, че в зората на християнството, както изглежда, още през IV век, е бил оформен основният списък на страстите – осемте главни страсти (гордост, тщеславие, блуд, сребролюбие и т.н.). Но в съвременния „рейтинг“ на страстите бих поставил на първо място страхъ и тревогата. Именно тези страсти увреждат човека, от тях започват множеството заболявания, изкривявания. Поради страх човек става фанатик, поради страх отива в секти, поради страх е способен на убийство,

В съвременният „рейтинг“ на страстите бих поставил на първо място страхъ и тревогата. Именно тези страсти увреждат човека, от тях започват множеството заболявания, изкривявания.

поради страх е в състояние да мъчи съвсите близни и самия себе си, дори да убива себе си.

Как га се борим със страховете, често обективни (социална неизвестеност, домашно насилие, болести и пр.)?

Да се бориш със страховете е трудно. Но страховете са инфантилни. Детето се бои от всичко, а вие сте възрастни хора. Вие имате много сили и способности, много знания, подкрепа, много опит и любов – вие можете да не се страхувате от изпитанията и бедите. Страхът се побеждава с любов и с усещането за безусловната ценност на собственото битие.

Карл Густав Юнг казва: „Аз не съм това, което се е случило с мен, аз съм това, което съм решил да стана“. Това звучи в съгласие с християнската динамична антропология. Как бихте определили основните ѝ черти?

Разбира се, тук напълно съм съгласен. Основна черта на християнското учение за човека е идеята за това, че той е със свободна воля. Тоест, неговият живот се основава на собствените му решения, на собствения избор. Човешкият живот се осъществява в тези актове на вземане на решения. Тук има два много важни аспекти: свобода и отговорност.

Антропологията на Декарт се основава на разбирането на осъзнаността на постъпките, но днес ние трябва да кажем, че това е изключително качество на човека. В повечето случаи човекът постъпва неосъзнато, но това съвсем не означава, че постъпва несвободно. Тоест изборът на актовете на свобода се извършва и на несъзнателно ниво. Човекът е свободен, той избира. Оттук и отговорността, и нравствеността, и откриването на смисъл. Това, което човек прави осмислено, дори несъзнателно, то въщност се оказва човешко.

В православните среди, на нико
вото на „обикновеното съз-
нание”, е твърде разпространено
негативното или подозрително-
то отношение към психологията:
защо да ходим при психологи, като
имаме свещеници?! Някой възлага
големи надежди на „православната
психология”, друг не вижда необходи-
мост от нея. Как мислите, защо
съществува такава ситуация?

Като пример ще посоча днешното
писмо до мен (Всеки ден получавам
поне по две писма). Пише ми една
жена отдалече, казва, че е психолог и
работи вече 9 години. И при това ме
моли да гам своето експертно мнение
за някаква маргинална методика на
работа от областта на екстрапензиониката. Тя нарича себе си „православен психолог”, а работи с някак-
ви непонятни методики и програми.
Така че предпазливото отношение
към психологите в днешно време е на-
пълно уместно.

Ясно е, че аз, като психолог, много
често препоръчвам и в църквата, и
на своите студенти да бъдат много
 внимателни и предпазливи по отноше-
ние на различните психологи. Защото
днес психологите често са самозванци.
Много малко са специалистите,
работещи със сертификат от висока
класа, с качествена специализирана
подготовка. Професионалните спе-

циалисти са малко. Впрочем, както
и лекарите в другите специалности.
Затова „погобава да се боим” от психо-
логите: сред тях има много шарла-
тани, некомпетентни хора.

Кои направления в съвременната
психология са в съгласие с хрис-
тиянските практики и кои откро-
вено им противоречат? Кои автори
бихте препоръчали да се четат
и защо?

Мисля, че има три главни направле-
ния, които са в съгласие с христи-
янството. Това са преди всичко се-
мейната психология, психологията на
личността и психологията на
религията. Но тук трябва да напра-
вим някои уточнения. Психологията
на религията, като правило, е дис-
циплина, която привлича изследвания
не само на психологията, но и на ре-
лигиознинето, културологията, ет-
нографията. И тази дисциплина до
голяма степен е идеологически ангажирана. Тя може да бъде антирелиги-
озна, в частност антихристиянска.
И въпреки това аз мисля, че психо-
логията на религията, в аспекта на
духовното развитие на личността,
може да се окаже много перспективна
за християнството. А психологията
на личността и психологията на
семейството разглеждат онези
главни въпроси, с които съвременни-

ят човек най-често се обръща и към пастира, и към психологията.

От чуждестранните изследователи смело бих препоръчал няколко проместански психолози. Това са трудовете Гари Чапмън, Мелани Добсън, Джон Таузенд, с които се познавам лично. Но разбира се, не бива да забравяме, че те са християни от съвсем различна културна среда – средата на американските проместанти, но въпреки това, могат да бъдат интересни и за православния читател.

Освен тях, на руски език са преведени и книгите на Берт Хелингер – немски автор, в миналото ѝезуитски монах, християнин, който след излизането си в пенсия оставил своя сан и служение и се засел с психология. Методите на Берт Хелингер се прилагат по цял свят. Споменатите автори трябва да се четат много внимателно.

А в последните години се появиха и наши автори. Това са Борис Сергеевич Братус, киевските автори Логомила Грицковец и Вячеслав Халански, с които сътрудничим. Например минувалата година излязоха три книги на нашия институт: „Книга за башинството“, „Благословеният труд“ и „Влюбеност. Любов. Зависимост“. Факултетът по психология към Руския православен университет „Свети Йоан Богослов“ издава две книги на Натalia Инина. Така че качествен-

Основната черта на християнското учение за човека е идеята за това, че човекът е самобитет. Тоест, неговият живот се основава на собствените му решения, на собствения му избор.

ните книги по християнска психология стават все повече.

Как да разбираме една от централните идеи на източнохристиянската антропология, идеята за обожението? С както тя принципно се отличава от горделивите идеи в духа на нищованската идея за свръхчовека и пр.?

Първо, тя се основава на разбирането за човека като Божие творение. Човекът е сроден на Бога. Обожението е възможно чрез Богочовека Христос. Обожението – това е богоуподобяване, което не изключва човешката природа, а я допълва. То е личностно съвършенство и пълнота.

Второ, в битието на човека има смисъл. Ако човек не беше сътворен, а

беше произлязъл по някакъв естествен път, случайно, спонтанно, то в неговото битие не би било възможно да се намери никакъв смисъл. Но ако човек е произлязъл в резултат на акта на творението, причина за което е била и самата Любов, то, разбира се, в човека има смисъл, а това означава, че човешкият живот е подчинен на определени задачи: на откриване на този смисъл и неговото реализиране. Това означава, че всеки човек потенциално притежава свой смисъл и замисъл, и той може да го реализира, да го търси в себе си. В този възглед присъства и разбирането за това, че откриването на този смисъл от човека (своя личен, индивидуален

смисъл) има дълбока връзка с целия космос. То е благословено от Бога, защото е дадено от Него. Може би в човека има залог за смисъл, красота, изискване от целия космос. И това изискване е поставено на най-висок пиецестал от Самия Господ (по-високо от ангелите и всички останали творения, „по-почитана от херувимите и несравнено по-славна от серафимите“). С тази висота не се е удостоило никто едно творение.

Превод от руски Татяна Филева

Източник: Pravmir.ru

Молитвата от Пресъхнало сърце е още по-скъпа на Бога

Разговор на Оксана Головко с

протоиерей Фьодор Бородин,
настоятел на храм „Св. безсребреници Козма
и Дамян“ в Москва

Винаги има за какво да се покаем

Когато човек, който от дълги години редовно ходи на църква, открие, че на изповед споделя едни и същи неща, започва да се обезкуражава, да се чувства разстроен и огорчен. Някои хора изпадат в униние поради този факт.

Според мен в тази ситуация като цяло няма нищо страшно. Какво е Всъщност християнският живот? Това е да „съблечеш Ветхия ... и да се облечеш в новия човек“ (Еф. 4:22, 24).

Но зад тези семпли думи стои грандиозна работа на човека над самия себе си и на Бога над човек през целия му живот. Греховете в нас, страстите, вредните навици се изкореняват през целия живот. Като голяма част от хората не могат и до своя край да ги изтържат от себе си. Затова не трябва да се разстроиваме от този факт.

Например, каем се заради избухли-востта си. Човекът се разкаива и се упреква за това, че крещи, чути съдове, бие длето в яростта си. След 25 години, изпълнен с напрежната вътрешна борба, църковен живот, той се разкаива за този си гръз с по-голямо съкрушение и болка, сега се чувства наранен и от най-лекото раздразнение, в което е изпаднал.

В проповедта на планината Иисус Христос казва, че самият помисъл вече е гръз. Затова колкото и да ра-

ботим над себе си, винаги ще има за какво да се разкаиваме. И това е напълно естествено.

Необходимата помощ

Освен това е важно да разберем, че изповедта е винаги среща, външно действие: от една страна, покаянието като акт на човека и, разбира се, действието на Бога.

Както тайнството Венчане е не просто „записване на небесата“, а преди всичко Божи дар и помощ в изграждането на семейството, така и изповедта е дарът Божи, подпомагащ човека в преодоляването на греха.

Затова въпреки всичко трябва да се каеш и да чакаш Божието милосърдие да изцели греховете ти, да принесеш покаяние и да се смириш; да приемеш факта, че ще минат години, десетилетия, в които ще се каеш.

„Обичайното“

Ако човек живее дълбок покаян църковен живот, обикновено внимателно бди над себе си, не допуска тежки грехове, затова и изповедта му е крамка. Човек осъзнава, че го боли, че е грешен, например изпитва раздразнение, обига, зависм, осъждане. И той го изказва. А понякога просто каезва: „Обичайното, като всеки път“. И свещеникът вече знае за какво става въпрос.

Освен това, с напредване на годините в църковния живот на мирянина напредват и годините духовен живот на свещеника. Свещеникът е също толкова немощен и грешен човек, който търси помощта на своя духовен наставник и също така се претрупа от своите грехове. И така с годините постепенно се смирява в немощта си. Вероятно преди 20 години младият свещеник е хранил някакви илюзии, че Всегда тук и сега, той ще успее да промени всички, започвайки от самия себе си. А това не се случва.

Господ знае всички наши грехове, много повече от това, което можем да открием пред свещеника или да назовем. Той ни търси и обича. Изповедта е преди всичко покаяние и смирение: срамно е за гвестотоен пореден път да избиваши при духовника, когото познаваш и който те обича, и ти да му обясняваш все същите неща.

За охладняването

Има една удивителна мисъл при светите отци, че молитвата, която принасяме към Бога от пресъхнало сърце, което не отклика, на Бог му е по-драга и в Неговите очи е още по-ценна, отколкото молитвата, изливаша се от човека, когато всичко у него гори и когато всичко върви добре в духовния живот. Освен това, тя свидетелства, че гори в това изпитание, в тази сухота, в тази оставеност, човек въпреки всичко е верен на Бога. Струва ми се, че този принцип се отнася до изповедта.

Да, сега сме охладнели, ние не можем да заставим Божията благодат да действа в нас, когато пожелаем. За целта трябва да живеем в нея постоянно, а това е признак на светостта, която липсва в нас. Но ние можем да свидетелстваме на Бога: „Господи, аз съм толкова грешен, че охладня душата ми, нищо не успявам да направя като хората, нищо не мога да изтръгна от себе си. Ти по-добре от мен самия го знаеш – но ето мята вярност и желанието ми да го преодолея като въпреки всичко се изповядвам и причаствам“.

Когато човек усети такова охладняване трябва да чете житията на светите и. Охлаждането изважда от това, че човекът се е успокоил и е престанал да се бори с греховете

Ернст Барлах, *Das Wiedersehen*, 1926

си. И като цяло нищо страшно не се случва, но ето че тук-там се появява раздразнение, тук-там някои мисли си допуснал, но какво пък – нищо страшно, за което да се разкажаш. Но ако сравниш себе си със светите хора ще разбереш, че в теб, както у всеки човек, падението е бездна. Затова остротата на зренето ни е притиснена и ето, аз загивам и имам нужда от Христос.

Духовното охлаждане е, от една страна, изпитание: Господ оставя човека сам, за да се смири. А от друга страна, е следствие на това, че човек не е усърден в молитвата, в покаянието. Защото ако можехме да видим днес своите грехове, нямаше да настъпи охладняването и в изповедта. Щяхме всеки ден да се молим на колене и да викаме от болката: „Господи, освободи ме от това“.

Спомням си преди много години на една среща със студенти от Московската семинария, един младеж зададе въпрос на отец Кирил Павлов: „Какво

да прави човек, когато в него всичко охладнее?“ Отецът му каза: „А ти молиш ли се повече?“, „Моля се, нищо не помага.“ – отговаря семинаристът. На останалите съвети на отец Кирил – „Нищо, не помага“. И отецът, който обикновено е сдържан и никого не би изобличил строго, му каза: „Е, брате, никой не ти е виновен за това. Твоя е вината да стигнеш до това охладняване.“ И това се наложи, защото състоянието на семинариста бе такова, че обвиняваше всички други за своето униние. Затова по отношение на охладняването трябва да търсим и собствената си вина. И в това също.

В Царството Божие ще влезе само смиреният

Господ се бори с нашето охладняване. Той има съсвите педагогически цели по отношение на всеки от нас по време на цялото наше пребиваване в Църквата. От влизането в нея до опелото, Господ ни води и ни възпитава. В отговор вероятно на наши грешки, въпроси или неправилни действия, или обратно – успехи, Той ни погава това, което може да ни даде. И целта на възпитанието на човека от Бога е да го направи такъв, какъвто би могъл

да влезе

**По отношение на охладняването
трябва да търсим
и собствената си вина.**

Има една удивителна мисъл при светите отци, че молитвата, която принасяме към Бога от пресъхнало сърце, което не отклика, на Бог му е по-драга и в Неговите очи е още по-ценна, отколкото молитвата, изливаша се от човека, когато всичко у него гори и когато всичко върви добре в духовния живот.

В Царството Божие. Човекът, който не се е смирил, не може да влезе в Царството Божие. Затова целта на Великия Педагог е да приведе човека към смирение.

Как се привежда човек към смирение, ако мой самият не го иска? Трябва да отстъпиш и допуснеш, да остане сам, насаме със собствените сили и изкушенията около него. И човекът пада. Той съжалява, тежко му е, страшно, страда. Но и следа от гордостта му не остава.

Например идвай Великият пост. Човекът е издържал всичко: постил е строго, хранил се е малко, съблудавал е устава, ходил е на всички служби. Приближава Времето на Страстната седмица, той с упование очаква това забележително време. Вътрешно е спокоен, всичко е наред. И ето Господ отстъпва от него и допуска той да наруши поста с нещо сериозно, например да изпадне в немислима ярост, да се разкреши някому. И човекът се смирява. Той решава, че е пропилял поста, че напразно е постил...

В крайна сметка той влиза в Страстната седмица с най-важния плод, със смирение и упование единствено в Бога. Уповавайки се единствено на милостта Божия. С разбирането, че Господ ти дава радост през Страстната и Светлата седмица не в отговор на това, че ти си направил нещо и си се попрудил, а просто защото Той е благ и те обича. И действително, такъв човек ще чуе думите на св. Йоан Златоуст: „Постили и непостили, възвеселете се сега!“ и ще постига тази радост като отнася себе си към последните.

Затова мисля, че ако човек искрено се трягу и иска действително да стане

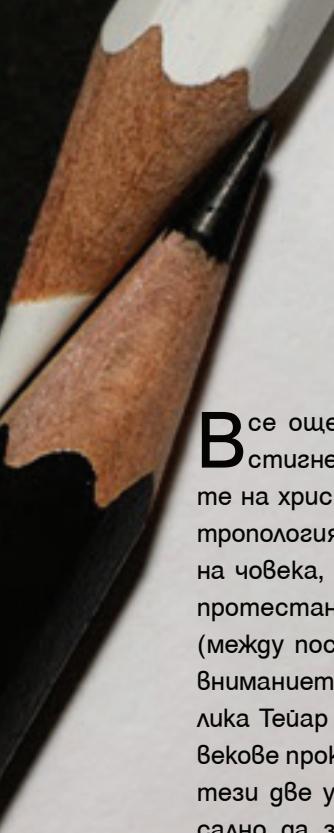
добър християнин, Господ Всичко ще устрои. Така че по един или друг начин на човека му се открива някакъв нов опит, нова дълбочина. Трябва само да не отслабваш старанията, да не отпускаш безнадеждно ръце.

Превод от руски Мария Иванова

Източник: Pravmir.ru

Християнската Хвяра и човешката природа

Владета Йеромич

Все още не е възможно да се постигне съгласие между теориите на християнската и научната антропология за изначалната природа на човека, въпреки опитите на някои протестантски и католически учени (между последните дълго привличаха вниманието произведенията на католика Тейар дьо Шарден) да намалят с некои прокопаваната пропаст между тези две учения. Колкото и парадоксално да звучи, новите открития в областта на физиката, астрономията, биологията, гори и на психологията, засилват както убедеността на материалистически ориентираните учени в правилността на тяхната еволюционна (днес по-скоро неодарвинистична, отколкото дарвинистична) теория за създаването на човека, така и вярата на всички християни и на всички вярващи (между тях и учени), принадлежащи към трите монотеистични религии в света, които мислят, че новите научни открития все повече ни насочват към един-единствен Творец на всичко видимо и невидимо. Подобна, на пръв поглед странна разлика в разбирането и тълкуването на научните постижения разкрива пред вниманието наблюдател ограниченността и относителността и на най-точните методи, с които си служи науката, както и съдъбносното значение на субектив-

ните и гори на емоционално-субективните фактори, които постепенно формират „миrogleda“ и на най-строгия учен. Сигурно има учени, които по време на своята научна дейност се опитват и успяват да запазят едно относително обективно, неутрално или агностическо отношение както към тайните на живота, така и към собствените си открития. Но епохалните научни постижения, като например тези в областта на физиката (Нютон, Айнщайн, Хайзенберг и гр.), изискват субективно отношение и, макар и хипотетично, позиция на учения спрямо откритите тайни, което неминуемо преминава от сферата на научната прецизност в областта на трансцендентното и на философията. Затова великият учени в областта на науката и психологията (Айнщайн, Тесла, Фройд, Юнг) – въпреки че психологията е в състояние да задоволи критериите на строгата научна методология в доста по-малка степен, в сравнение с останалите науки – понякога неволно са изказвали и свои философски и религиозни възгледи, към които са ги насочвали техните открития.

За съжаление атеистичните, агностическите и теистичните антропологии не дават задоволителен отговор на справедливия въпрос какво

представлява човешката природа; Въпрос, който си задава всеки човек, склонен да разсъждава върху себе си, живота и Вселената. Защо е така? Отговорът би трябвало да е елементарен, за да задоволи всеки. Той е следният: човекът е тайна на тайните, и то едновременно тайна и като телесно, и като душевно, и като духовно същество. Дори и най-умните учени-материалисти (да вземем например нашия съвременник и нобелов лауреат, французина Жан Моно) не могат да обяснят задоволително нито на себе си, нито на другите, как се е появил човекът, защо е проговорил и как още в началото на своето съществуване (неандерталецът отпреди 120 хил. години) вече е имал оформена религия с жертвен култ.

Агностически настроените учени не искат да обясняват нищо, тъй като или смятат, че науката все още не е напреднала до степен да бъде в състояние да отвори със свой ключ Вселенската брава, или, повторяйки с някои учени и философи познатата фраза „*ignoramus et ignorabimus*”¹, на драго сърце потвърждават тайната за създаването на човека. Понякога те изхождат от своите скептични, а понякога и от стоически позиции,

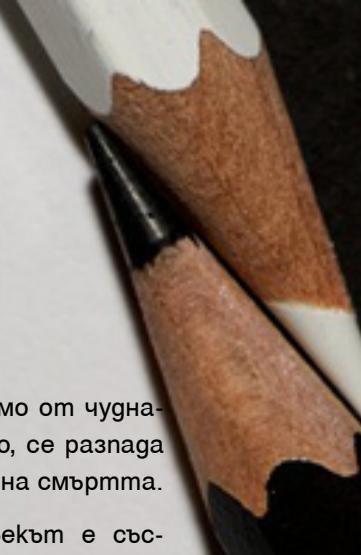
¹ Не знаем и не ще узнаем. – Б. пр.

ако тези учени агностици са философи. Въпреки че е парадоксално, ученичите теисти имат най-тежката и най-леката задача. Най-напред те повтарят Августиновото, а по-късно и Ансемово убеждение „*Credo, ut intelligam*”², като „навличам” своите собствени открытия, както и открытията на други учени, върху основното си теистично убеждение. Така те бързо се убеждават, че както в случай на по-различна или противоположна интерпретация на едно и също научно открытие от страна на други учени, и те и техните противници могат само да видят рамене и, без да се сърдят, да се разделят в мир като цивилизовани и културни хора.

Аз не съм учен, а лекар психиатър и психотерапевт, и още от младини като мирянин живо се интересувах от философията и религията, като формирах в течение на целия си живот един все поздрав християнски и православен мироглед. В същото време се пазех грижливо от опасността да пренасям, съзнателно или несъзнателно, този свой субективен „възглед” върху пациентите си, защото добре разбрах силната податливост към внушение на всеки човек, особено на невротика. Затова, като се позовавам на открытията на дълбинната психология, ще се опитам в тази глава да засегна колкото се може внимателно, макар и като християнски психолог, трудния въпрос за това какво представлява човешката природа и какво е отношението на християнската вяра към нея?

² Вярвам, понеже зная. – Б. пр.

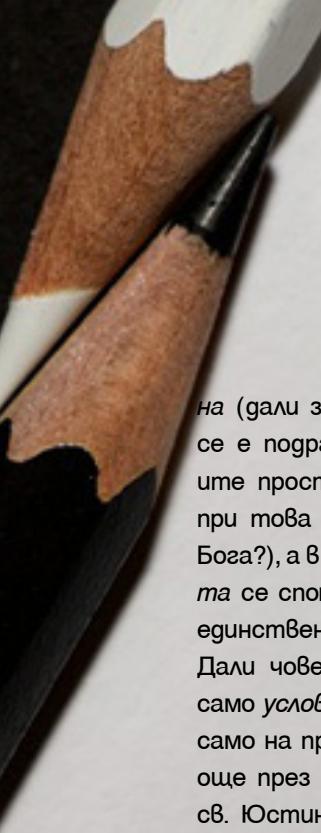

Ще започнем най-напред от може би единствената обща, призната от всички учени, независимо от техния явен или скрит „мироглед“ теза, която се отнася до човека: човекът е биологично, социално и духовно същество. Със своите рефлекси и инстинкти, нагони и чувства, със своята „крепкост“ и преходност, както и с неизбежния си, винаги еднакъв край, човешката телесност е била пределно ясна за всички абстрактно мислещи хора, между които и първите философи и религиозни мислители, като е оставяла обаче другите, интуитивно мислещи хора, да я обясняват на драго сърце по най-различни и противоположни начини. Ще споменем само учението на патагорейците, орфии и това на Платон (най-вече заради тяхното влияние върху ранното християнство) за тялото като „тъмница на душата“ – един вид замвор, в който душата търпи наказание и, очистявайки се в течение на многократно повторянето си животи, все пак успява да се върне в своето истинско и първоначално състояние, от което незнайно защо е отпаднала и е била „захвърлена на земята“. Имало е, разбира се, както биха казали днешните материалисти, и реалистични възгледи за човешкото тяло, съставено от същите молекули и атоми както всяко друго живо същество в приро-

гата и което, независимо от чудната поява на душа в него, се разпада заедно с нея в момента на смъртта.

Докато за Платон човекът е съставен от тяло, което принадлежи на преходния свят на материята, и душа, която е безсмъртна и вечна, Аристотел е разсъждавал по-материалистично. Той говори за тяло и три разновидности на душата, която наистина оживотворява тялото, но съдбата ѝ след смъртта остава неизвестна. Към Платон са се придържали всички неоплатоници, особено Ориген, Дионисий Ареопагит, Плотин и други, повлияли особено силно върху източното християнство, върху аскетическия монашески живот и академическата христианска литература. Оформилото се след Четвъртия Халкидонски събор от 451 г. монофизитство в източното християнство, което и днес има около 20 милиона вярващи в Близкия Изток и в Египет (и то между твърде религиозните конти), е под несъмненото влияние на платонизма и неоплатонизма.

Поради това обстоятелство няма да се впускаме в трудния спор за огромните последици от влиянието на платоническото и неоплатоническото учение в християнството, когато например става въпрос за безсмъртието на човешката душа, която никъде в Стария Завет не се нарича безсмърт-

на (дали защото тази безсмъртност се е подразбирала, или защото евреите просто не са вярвали в нея, без при това да престават да вярват в Бога?), а в Новия Завет *бесмъртността* се споменава само два пъти, и то единствено като атрибут на Бога. Дали човешката душа е безсмъртна само условно и затова ще бъде дадена само на праведните, както са вярвали още през II век св. Климент Римски и св. Юстин Философ, или е безсмъртна по рождение, т.е. по *необходимост*, както са смятали всички платоници и неоплатоници (заради тази си увереност Ориген е достигнал до учението за апокамасиса, което е осъдено от християнската Църква като ерес³ – за християните това съвсем не е второстепенен въпрос, за което свидетелстват проучванията на православните богослови от края на XX век⁴.

В противоположност на платоническото, да го наречем антителесно настроено течение в християнството, а оттам и неприятелски настроено към полюния нагон, към жените и към всяко по-свободно цивилизацион-

но уваждане на материалния живот, в недрама на ранното християнство се е появило друго, не по-слабо течение, което произлиза направо от юдаизма и според мен е по-близко до автентичното Христово Евангелие. Това течение е поддържано в ранното християнство особено енергично от св. Макарий Велики (300-390 г.), който е признавал пълноцеността на тялото, като е смятал, че възкресението на мъртвите е възможно само в единството на тялото, душата и духа, т.е. в преобразено тяло, подобно на тялото на Христос при Преображението на планината Тabor. Затова и св. Макарий казва: „Когато тялото възкръсне, всичко, което душата е събрала в своята вътрешна съкровищница, ще го покаже чрез своето тяло по външен начин“. Били могъл св. Макарий да изрече тези думи, ако св. ап. Павел не беше написал триста години по-рано в Първото си послание до Коринтияни следното: „Или не знаете, че тялото ви е храм на Духа Светаго, Който живее във вас и Когото имате от Бога, и че не принадлежите на себе си? Защото вие сте скъпо купени. Затова прославете Бога в телата си и в душите си, които са Божии“ (1 Кор. 6:19-20).

Приемайки учението за тялото като малко съвършенство – загадка, която медицината не е разгадала и

³ Една от причините за осъждането на орисегнизма на Патрия Вселенски събор през 553 г. е било повлиянето от платонизма учение за *естествената бесмъртност* на човешката душа, което личи от 15-те анатематизми на събора. – Б. ред.

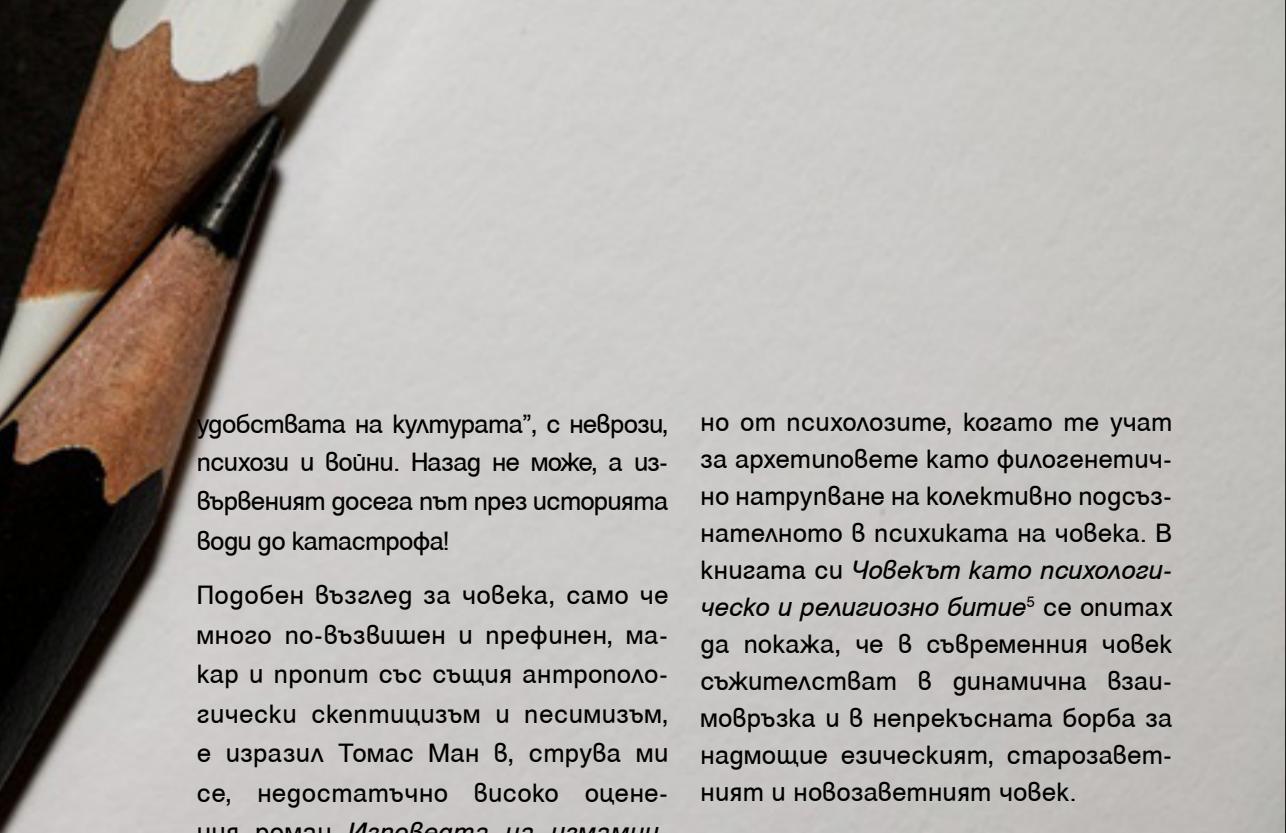
⁴ Зизиулас, Й. *Од маске до личности*, в: „Богословје“, 1-2, Београд, 1985. – Б. а.

след няколко хиляди години изследвания – което не е създадено от никакъв Демиург, а е създадено „от земна пръст“, от Самия Бог, Които му е Всъхнал Своя Дух, и като избягвате така клонката на манихейския дуализъм, оставайки при единство то на тялото, душата и духа, можем да имаме и днес св. Макарий отново като пътепоказател за правилното отношение към това единство.

Откъде идват тогава човешките страсти блуд, чревоугодие, зависимост, гордост, гняв, стремеж към Власт и могъщество, или ако ги опростим и ги сведем само до две – сексуалния и агресивния нагон, (признати от повечето психолози и биолози), които скланят човека към зло, причиняват конфликти между хората и народите и правят чо-

вешкия живот мъчителен и нещастен? Изповядващите материализма биологии, психолози и философи имат готов отговор: човекът се е появил чрез един изключително дълъг процес на еволюция на по-низшите животински форми на живот. А чрез усъвършенстването, един също толкова дълъг процес на душевния и духовния живот (естествено духът се разбира като „епифеномен на материята“), човекът е извършил непримиримо разделение между природния и цивилизационно-културния живот. Това разделение е отговорно за всички конфликти между хората, за войните, болестите и за всевъзможни други човешки безумства. За човека няма вече път назад към животинските предци и той плаща цената на непролишения конфликт между душата и тялото, между душата и духа с „не-

удобствата на културата”, с неврози, психози и войни. Назад не може, а извървеният досега път през историята Богу go катакстрофа!

Подобен възглед за човека, само че много по-възвишени и префинени, макар и пропит със същия антропологически скептицизъм и пессимизъм, е изразил Томас Ман в, струва ми се, недостатъчно високо оцененния роман *Изповедта на измамника Феликс Крул* с думите: „Има напредък, в това няма съмнение, от *pithecantropos erectus* до *Homo* и Шекспир; дълъг е пътят, който решително Богу нагоре. Но както стоят нещата в останалата природа, така стоят те и в света на хората: и тук всичко е винаги накуп, всички състояния на културата и морала, всичко – от най-ранното до най-известното, от най-глупавото до най-умното, от най-древното, от най-мрачното, най-дивото до най-силно и най-фино развитото – съществува винаги успоредно в този свят; и нещо повече – често онова, което е най-фино, се уморява от себе си, забива се в най-древното и като опиянено отново потъва в диващина”.

Мисълта на Ман, че „винаги всичко е накуп”, е изключителна. Днес тя се потвърждава от биолозите и особе-

но от психолозите, когато те учат за архетиповете като филогенетично натрупване на колективно подсъзнателното в психиката на човека. В книгата си *Човекът като психологическо и религиозно битие*⁵ се опитах да покажа, че в съвременния човек съжителстват в динамична взаимовръзка и в непрекъсната борба за надмощие езическият, старозаветният и новозаветният човек.

Видяхме какво мислят материалистически ориентираните антрополози за човешката природа; видяхме и какво мислят учителите на Църквата за страстиите и злото, които властват в този свят и в човека. Да започнем с една мисъл на св. Йоан Лествичник, която би могла да се вземе като парадигма за всеки друг християнски учител. Той пише: „Бог не е нико виновник, нико творец на злото⁶. Поради това, заблуждават се ония, които казват, че някои от страстиите са естествени за душата; те не разбират, че ние сме превърнали в страсти естествените свойства към добро” (Лествица 26:155).

⁵ Човек като психолошко и религиозно биёе, Беседа, Нови Сад, 1994. – Б. а.

⁶ С тези думи окончателно се отстранява всяка мисъл за християнството като гуалистична религия. Все пак това не означава, че християнинът не преживява психологически своята вяра по гуалистичен начин. – Б. а.

Казано по-свободно, нашите страстни са неутрално енергийно природно гориво, което можем да използваме през живота си за добро – ако сме приели Доброто, Доброто, което е Бог, като на първо място благодарим на Самия Него, а след това на нашето семейство и на обществената среда, в която сме израснали – или за зло. Това самоопределяне за добро или за зло, въпреки целия доказан детерминизъм на физическия и психическия живот на човека, е все пак свободно. Реших се на това по-свободно тълкуване на сумите на св. Йоан Лестничник поради известни колебания, които се срещат в творенията на светите отци относно душевното и духовно състояние на „първия“ човек. Докато изтъкнатият светител от II век св. Ириней Лионски вижда Адам и Ева в рая с интелектуалните способности на дете – становище, което би съответстввало на днешното съвременно „еволюционно“ християнство, главно от протестантски тип, което споменава за „дество на човешката

раса“ – повечето други християнски учители до Тома Аквински (XIII век) са смятали, че първите хора (преди грехопадението) са били съвършени. Според Тома Аквински, Адам е бил интелиектуален титан, чийто ум е бил озарен от божествената благодат. Тези убеждения на средновековните християнски богослови може би са повлияли някои от по-късните европейски философи, които са предпоставляли изначално „добра природа“ на човека, като по този начин са подготвили революционно-романтичния Жан Жак Русо, който напада юки цивилизацията като причина за покваряването на „добрия“ човек, е изисквал „връщане към природата“ и несъзнателно се е превърнал в подбудител на първата страшна революция в Европа – Френската революция.

Днес изглежда, че като християни неволно сме пропити от неизбежните идеи на еволюцията и приемаме, че всяко живо същество се развива. Изглежда също, че пренасяме идеята за развитието и върху „напредването“ на християнството и на отделните християни, в смисъл на тяхното непрекъснато усъвършенстване тук и в отвъдното (към това спага и крайно съмнителният синкретизъм на християнските идеи с азиатските учения за кармата и прераждането в сравнително голям брой западни християни). За нас като християни днес е госта трудно (освен когато някой просто вярва, „зашпото така са казали све-

тите отци”, Въпреки че за съжаление нявинаги всички казват едно и също!) да имаме становище спрямо мненията на светите отци, като това на св. Ириней Лионски, и още по-трудно – спрямо другите преобладаващи мнения за изначално съвършената човешка природа. Дали за тякава Вяра не ни достига едно друго, отдавна отминало време на християнското опитно подвижничество и дали днес тази „изначално съвършена човешка природа” е покварена до тякава степен, че вече не виждаме в нея никаква следа от онази „първа природа” – остава само да размишляваме, макар че това юзвали ще даде плодове. Може би само обновеният личен подвижнически опит – продължил цял, и то дълъг човешки живот по примера на Лествицата на св. Йоан Лествичник – би могъл да ни помогне да предусетим каква е била първоначалната човешка природа. Излишно е да напомняме, че днес ни липсва не само искрено желание и воля да повторим със себе си това, което е постигнал св. Йоан Лествичник, но нямаме на разположение и такива християнски манастири, каквито е имало през VI-VII век, нито надеждни духовници, подобни на св. Йоан Лествичник и на неговите учители и ученици, а още по-малко телата (а и душите) ни са подгответи за подобно физическо и психическо отричане, каквото е изисквало от аксемите египетското

и пост-египетското монашество. Какво остава тогава от нашия въпрос за връзката между човешката природа и християнската Вяра?

Да навлезем в една по-малко абстрактна сфера и да видим дали въобще е възможно и как е възможно вродената човешка природа да се промени чрез християнската Вяра под влияние на изискванията и на личното желание и потребности на християнина.

Факт е, че човек се ражда с определен темперамент, а може би и интелигентност. С раждането той носи в себе си холеричен, сангвиничен, флегматичен или меланхоличен, а понякога и смесен темперамент (според Хипократово-Галеновата класификация), и запазва този темперамент малко или много през целия си живот. Вероятно е вродена гаденост и това, дали характерът на човека е интровертиран или екстравертиран, дали той е мълчалив или приказлив, дали е пасивно-зависим или е активен. Човекът не приема от родителите и предците си само физическите белези (цвета на очите и на косата, формата на главата, предразположеността на отделни телесни органи към болести и т. н.), но и някои душевни особености. Наследяват се отделни душевни и физически болести. Най-новите изследвания върху алкохолици и наркомани показват тяхната генетич-

на предразположеност да реагират по различен начин, в сравнение със здравите хора, на наркомаците, с които влизат в досег през своя живот. Свръхманиакалността и субдепресивността на някои хора, независимо дали като постоянно или променливо явление в техния психически живот, имат конституционален произход и не би трябвало да преминават границите на нормалността или „абнормалността на нормалните“. Тъй като широка област от сексуалното поведение на човека е до голяма степен част от наследената природа и затова говорим за хипосексуални, нормосексуални и хиперсексуални натури.

С оглед на голямото значение на средата в ранното детство за формирането на бъдещия характер на човека, все още има доста гранични области на проява на човешкото поведение, за които е трудно да се направи извод дали са наследени или са придобити по природа. Затова и спорът между привържениците на „теорията на средата“ и тези на наследствеността, като преобладаващи фактори за формирането на човешкия характер, продължава да бъде актуален и юн ли скоро ще бъде разрешен.

Каква е Връзката между вродените или рано придобитите черти на човешкия характер с християнската Вяра, както и с възможността за промяна на тези рано утвърдени особености на характера? Хората най-често не са доволни от онова, което са приели като наследство или са придобили в детството си чрез лошото възпитание на своите родители. В много случаи, макар и неинаги, това недоволство е оправдано и може да послужи като силен стимул за промяната на онези черти на характера, от които сме недоволни. С други думи, нашето недоволство от самите нас е или положително предизвикателство за нашата индивидуация (или/и обожение), или е безплодно и невротично и води до примирение, депресия и гушевна празнота.

Свети Йоан Лесовицник пише: „Наставленията, които ние сме получили от детинство, нашето възпитание и занятия, когато станем на възраст, способствват или ни препятстват за придобиване на добродетели и в монашеския живот“ (Лесовица 26:30).

Но Важният въпрос, които занима-ва еднакво педагогиката, психологията и християнското учение, е: може ли и как трябва да се промени човешката природа; трябва ли да

„пречувваме“ своята природа или по-добре да я преобразим? По-голяма част от хората никога през живота си, поне не съзнателно, не са си задавали подобни въпроси. Дали са доволни от себе си или не, те продължават да съществуват. Те търсят в живота си покорно и робски, като понасят своите собствени и чуждите недостатъци, или са в постоянен бунт срещу другите хора (ако знаеха, че единственият начин за поправяне на света е да поправят самите себе си, те биха станали „монаси“ и без манастири и тогава биха се отказали от безсмислената задача да предизвикват революции и войни в света).

Същностната разлика между християните и не-християните е в това, че докато първите вярват и знаят независимо от вродената природа и възпитанието си, че тази природа въобще не е достатъчна за спасението на тялото, душата и духа (Вървото послание до Солуняни св. ап. Павел казва: „И целият Ваш дух и душата и тялото да се запази без порок при пришествието на Господа нашего Иисуса Христа“ – 1 Сол. 5:23), но трябва да я променяме, „пречувваме“ и преобразяваме и по този начин да я усъвършенстваме и обожаваме. Като не искам да знам за своите недостатъци или грехове, или пък

като знам за тях, но не искам да ги променя, или пък може би защото не знам как трябва да ги поправя, не-християните, според точните суми на св. Йоан Лествичник, падат в същите прегрешения: „или защото са забравили напълно своите предишни падения; или защото поради състолюбие безразсъдно си представят Бога за прекомерно човеколюбив; или защото са се отчаяли за своето спасение. Не знай дали не ще ме порицаят, ако кажа, че някои от тях не могат вече да вържат своя враг по силата на навика, умърдили върху тях своята мъчителна Власть“ (Лествица 26:171). Ако заменим сумите „пълно забвение“ с „потискане на неприятното“, а „силата на навика“ с „динамичен стереотип“ или с „обуславяне“, християнският светец от VI-VII век ще се окаже предшественик, и то с повече от хиляда години, на съвременната психоанализа и бихевиоризъм.

Много са хората, които не бихме могли да накараме да изпитат достатъчно убедително себе си, за да им помогнем да разберат необходимостта от това да се променят, вместо да се предават на мъртвешки сън или на „забравата на битието“. Да оставим за момент удивлението пред християнските подвижници от всички вре-

мена, които превръщат човешките страсти в добродетели (не бива забравяме, че гръцката дума „άσκησις“ и глаголът „ασκέω“ означават не само методично повторяне на нещо, но и възпитаване на духа и Волята, и затова всеки индивидуален човек, който осъзнава своя път към това да стане личност, е естествено аскет). Сега ни интересува повече онази, вероятно най-многобройна група хора, която поради някакви събития или преживявания е пробудена от земната съниливост на битието, но няма достатъчно сили, воля и желание, а често не ѝ достига и знание как да започне мъчителния процес на промяна на своята природа. Естествено, силната мотивация в човека е онзи решаващ лост, който единствено може да повдигне здраво заедналата канара на нашите навици и грехове, с цел промяна на природата ни. Карл Ясперс смята, че само „граничните ситуации“ (към които спадат и тежките болести, смъртта на скъп човек, някое външно нещастие) са в състояние да ни извадят от блажения „покой“, който ни служи като прикритие или като подземния лабиринт от разказа на Кафка „Вертеп“. (Ще припомня, че в него става дума за човека-къртица, който неуморно руши и грави подземни тунели от страх да не

му се случат външни нещастия, на които, в интерес на истината, ние най-често трябва да бъдем благодарни за разрушаването на тези вътрешни невротични крепости.)

Диалектиците биха казали, че онзи решаващ и спасителен „скок в екзистенцията“, който в началото на преобразяването на личността прилича на скок в нищото, в празнотата, настъпва ненадейно и неочеквано, когато количеството на безсмислени повторения на един и същи недостатък или грех прераства в качество, т.е. когато грехът е станал непоносимо блудка в и противен за своя носител. Но за един такъв скок ни е на същно необходима Божията помощ, защото трудно можем да се измъкнем сами от блатото на греха. Колко ръжко се случва този спасителен скок, а и каква борба още ни чака, когато той е направен – борба с греха, със самоизмъчването и вечно съществуващата опасност за връщане назад (подобно на алкохолика, Веднъж престанал да пие, който отново, с още по-голяма страст се вкопчва в алкохола), нека ни покажам примерите от всекидневния живот, които още Веднъж насочват вниманието ни към човешката природа и страшната сила на дългогодишните лоши навици.

За човека с холеричен темперамент знаем, че е в състояние дълго вре-

ме да обуздава своя гняв към някого от близкото си обкръжение, така че изведнъж гневът да се прояви в цялата си сила, при това при съвсем незначителен повод, често с дълготрайни, а понякога и с непоправими последици. Сангвиничният темперамент, който се изразява в чести, резки и необясними промени в настроението на човека по няколко пъти на ден, които не могат да не предизвикат учудване, възмущение и гняв между членовете на семейството или приятелите, също като холеричния, създава безбройни проблеми на човека със самия себе си и с обкръжаващата го среда. Флегматиците и меланхолиците – първите заради естествената им тромавост и склонност да се оставят на течението на живота, а вторите поради тъжното си и мрачно настроение и постоянното избягване на борбата и конфликтите – имат проблеми с хората, които ги отблъгват, не ги обичат, не ги разбират, а често и се плашат от тях. Какво га правим със себе си, когато се проявяваме като холерични, сангвинични, флегматични, меланхолични, или когато сме прекалено мълчаливи или бъбриви, прекалено зависими от другите хора и поради това пасивни и покорни, или когато непрекъснато изпитваме нужда да властваме над

хората и да им се налагаме, като ги подчиняваме? Какво га правим с хиперсексуалната природа, която ни прави полигамни – донжуановци и нимфоманки? По-справедливи бил въпросът дали тази наша природа (холерична, меланхолична, хиперсексуална, пасивна или активна) насътинга ни пречи или тaka сме се сростили с нея, че ни е станала „втора природа”, която гори обичаме?

Немислим е да се мислим за християни, без да разпознаваме греховете на своята природа. Нямаме право да се наричаме християни, ако не предприемаме нищо, за да променим, поправим, преобразим своята природа, желанието си да властваме и да демонстрираме силата си над по-слабия, нашата злословеща бъбривост, изпълнена със съзнателно или несъзнателно осъждане на другите, необузданата си сексуалност, която опръвдяваме с полигамната природа на човека, и още много други вредни и пагубни за нас самите и за останалите неща. Напразно се наричаме християни, ако опръвдяваме нехристиянските си постъпки с вродената или придобита природа, особено ако се позоваваме на лошиите си родители, като им приписваме цялата вина за собствените си злодействия. Никой разумен човек, кой-

то познава „злия нрав“ на падналия човек, няма да оспори или да подценят страшната сила на наследствеността и на Вродената човешка природа, и също толкова тежките последици от нещастното ранно детство с разведени родители, всеки от които може да бъде и сериозно болен – физически или душевно. Но именно Вярното разпознаване на страшната сила на падналата и грешна човешка природа предлага на човека идеалната възможност, подобно на удявника или на заобиколения от врагове, да вийне за по-

мощ към Единия и Всемогъщ Бог, по сумите на св. Йоан Лествичник: „Представи пред Господа немощта на своето естество, съзнавайки във всичко своето безсилие, и ти неусетно ще получиш дара на целомъдринето“ (Лестница 15:26). Няма по-голяма благодарност към Бога от придобиването на здрав основен камък на Вярата в човека, спасен от Бога в мига, в който е прозрял, че не може да се спаси от смъртната опасност с акробатиката на ума, с находчивостта на интуицията или с помощта на други хора.

Древният спор между философите, психолозите и богословите (в ново време и между етологите⁷) около изначално „добрата“ или „зла“ човешка природа и до днес не е решен задоволително, ако не смятаме за решение „соловоновската“ присъда за „нейтралността“ на човешката природа при раждането. Като изключим някои съвременни християнски богослови, които продължават да се придържат към традиционната светоотеческа Вяра в съвършенството на Адамовата природа, някогашните поддръжници на изначално „добрата“ човешка природа се чуват все по-слабо пред все по-гласовитите застъпници на идеята за изначално „злата“ човешка природа.

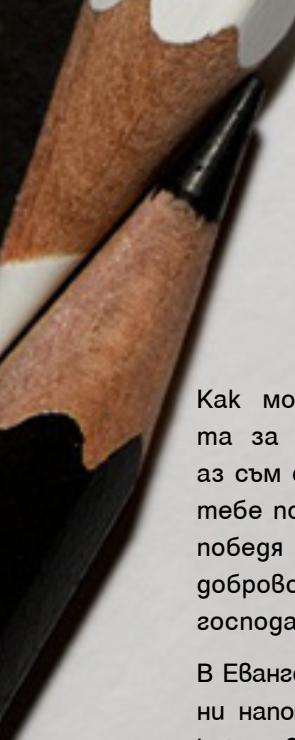
⁷ Етологията (от гр. ἔθος – нрав, обычай, характер) – наука за характера или за формирането на поведението на определена личност или народ. – Б. ред.

Със сигурност катаклизмите на свете световни войни през XX век, борбата за независимостта, безбройните гражданска войни, както и чудовищното нарастване на насилието и на самоубийствата в целия свят допринасят за възраждането на идеята на Фройд за „нагона на смъртта“ сред все по-голям брой съвременни антрополози. Макар да се е придържало непоколебимо към вярата, че човекът е дело на Божиите ръце, християнството все пак никога не е отричало огромната сила на злото в човека и в света. Цялата християнска култура с величествените си художествени произведения в областта на изобразителното изкуство и скулптурата (Микеланджело и Рембранд), музиката (Бах и Бетовен), литературата (Шекспир и Достоевски), философията (Паскал и Киркегор) са живи и вечни свидетелства за пълното съзнание на християнския човек – гениалния творец, за ужасната борба между доброто и злото, между Христос и „княза на този свят“, също и за пълната неизвестност на края на тази борба както за отделния човек, така и за цялото човечество; край неизвестен, въпреки Христовите думи: „Но дерзайте: Аз победих света“ (Йоан 16:33). Все пак, Христ-

ос е отправил тези удивителни думи само към онези, които вървят след Него, и за които Той наистина е единственият Път, Истина и Живот (срв. Йоан 14:6).

За това колко отдавна истинските християни са съзнавали трагичността на човека в света, говорят следните думи на св. Йоан Лествичник, които с чиста съвест са могли да изговорят Шекспир или Достоевски, Паскал или Киркегор: „Как да умъртвя тая, която трябва да възкръсне с мене⁸? Как да направя нетленна тая, която е получила тленно естество? Какви убедителни доказателства да представя на тая, която може да ми противопостави толкова естествени възражения?... Ако я наскърбя, сам много ще страдам. Ако я поразя, то с кого ще придобивам добродетели? И отвращавам се от нея, и я презръщам. Каква е тая тайна в мене? По какъв начин става в мене това съединение на противоположности? Как аз сам на себе си съм и враг и приятел? Какви съпруго моя – мое естество; защото аз не искам да питам никого другого, освен тебе, за това, кое то се отнася до тебе; какви ми, как мога да живея неуязвян от тебе?

⁸ Става въпрос за пътта. – Б. а.

Как мога да избягвам опасността за моето естество? Защото аз съм обещал на Христоса да Водя с тебе постоянна борба. Как мога да победя твоята тирания, когато аз доброволно съм решил да бъда твой господар?” (Лествица 15:86).

В Евангелието Господ Иисус Христос ни напомня много пъти, че за този, който Вярва, всичко е възможно. Но колко е трудно за днешния човек да Вярва! А днес Бог не ни Се открива по-малко или по-рядко отколкото преди, от времето на Моисей или на апостолите. Той непрестанно Се открива в „дребните радости“ на всекидневния живот: в слънчевия ден или в бурята, на морето и в планината, в смеха на любимия човек, в хляба и виното, в полета на птиците, във верността на кучето и своеенравието на комката, в хайку-стиховете и в човешкия глас, който Го прославя. Ако само за миг се спрем пред тези Божии явявания, вече сме уловени в галилейската рибарска мрежа и сме станали пленници на „безумната Божия любов“. А тогава наистина можем да правим всичко, защото сме повярвали. По „естествен“ път, защото това е Божият път, ще преобразяваме своята природа, праћејки я „нова твар“, защото „старото отмина, ето, всичко стана ново“. Скрижалите на закона,

на които е изписана нашата „съдба“, наследството и „киселото грозде“ на предците, „злата“ човешка природа, с всички нейни страсти, са разрушени от Христовото Преобръщение. Всеки един от нас е потенциален Яков, Йоан или Петър, на които бе дадена Божията благодат да видят Светлината на света между „естествения“ Илия и законодателя Моисей. С един скок ще преодолеем с Вяра пътя от св. пророк и цар Давид, който е видял всичко отнапред и казва: „Нему се уповаваше сърцето ми, и Той ми помогна, и сърцето ми се зарадва“ (Пс. 27:7), до св. ап. Павел, който Го дочака и възклика: „Всичко мога чрез Иисуса Христа, Който ме укрепява“ (Фил. 4:13).

Божиите угодници са извършили вече всичко за нас – утъпкали са пътя ни, избърсали са сълзите ни, премахнали са скърбта ни. Само трябва да повярваме и тогава и Кръстът няма да ни се струва тежък, гори и да трябва да го носим до Голгота – личната и националната. Защото на края на Пътя Вярата, Надеждата и Любовта ще ни нашеяват: „С добрия подвиг се подвизах, пътя съвърших, Вярата опазих“ (2 Тим. 4:7).

откъс

Владета Йеротич, „Завръщане към отците“, изд. Омофор, С., 2013

Фрагменты бележиски по работе

Аглая Датешидзе

с гнева

Хората често ме питат как да се справят с гнева си. Споделят, че гневът им се възпламенява редовно и макар да знаят, че трябва да го изразяват, не знаят как да стане това. Примерно: „Да кажем, че отига да покрещя в гората или накъсам шепа хартия, или удрям известно време възглавницята ... после каквото да правя? С тези действия нищо не се променя. След известно време гневът се напрупва отново, а животът ми си остава същият. Как действително да променя нещо с моя гняв?”

Нещата не са толкова прости; и в същото време са прости. Работата с гнева има много етапи. Обикновено всички са наясно, че трябва да изразяват гнева си с помощта на викове и активни действия. Това действиеително носи облекчение. Но обекчене, каквото е повръщането при отравяне – временно. Просто опустошаване до следващия път; и това е.

ПЪРВИЯТ ЕТАП

Ако искаме да се справим с гнева си, първата стъпка е разбирането за какво ни е необходим той. Гневът – това е енергия, която ни е нужна, за да възстановим своите граници. И сигнал за това, че те са нарушени (физически или психологически). Гневът също е енергия, която ни е дадена, за да достигнем целите си, да вземем това, което ни се полага, да си извърваме място. Това е нейният биологичен смисъл – без украси и без оценки. И повече нищо. Тук не говорим за това дали е добро или лошо нещо: гневът е просто енергия, която ни е дадена.

ВТОРИЯТ ЕТАП

Да разпознаем гнева вътре в себе си. Да си изясним как се проявява. Да се научим да улавяме сигнали на тялото си. Това е отговор на въпроса как да разбера, че изобщо се гневя.

Необходимо е да се съсредоточим и да видим какво се случва с тялото ни – забелязване на напрежнатите ни мускули, стиснатите юмруци и зъби, шумното дишане и изцъкления поглед. Или пък е констатиране на язвителните ни шеги, сарказма и желанието за саботиране на другите. Това е разпознаване на психосоматичните симтоми. Но гневът може да ни нападне и отвътре, да се обърне към нас под формата на вина (гняв към самите нас, не към другите).

На този етап вече може да се пристъпи към изследване на това каква потребност стои зад гнева; или какво наистина Ви ядосва (това се отнася до психологическите и физическите граници). Какво иска моят гняв? Но не винаги можем да стигнем до това познание...

ТРЕТИЯТ ЕТАП

Признаване на това, че сте ядосани. Просто да се съгласите с това, че у Вас има гняв. Обикновено ако човек дълго помисля гнева си и не го осъздава, той се натрупва в огромни количества. Толкова много, че в някакъв момент изглежда може да стане убийствен. Човекът може да чувства този гняв като ненавист. Често хората толкова се плашат от себе си, че не са готови гори да признаят фак-

та, че са злобни и гневни, за да ги залее това цунами на собствените им чувства.

Но в действителност това цунами не е страшно, когато се отнесем към него грамотно. То просто значи, че сме се развалили; че гневът ни е прекалено много. Толкова много, че ни оглушава и заслепява, превишава способността ни да го приемем и понесем. Затова е нужен и следващият етап – изпускането на парата.

ЧЕТВЪРТИЯТ ЕТАП

Изпускането на парата или изразяването на гнева. Това може да е вик, бой по възглавниците, чупене на чинии, скандал със съпруга... може да е нецензурна реч или дори някакъв ритуал. Каквото искаме. Важно е да се изрази физически израз с активно действие, свързано с физически контакт или разрушение. Това обикновено е силно, шумно, гиво и малко плашещо. И много хора, които са склонни по принцип да се срамуват от себе си, после се чувстват наистина тежко засрамени. Но ако организирате всичко безопасно (безлодна гора или евтини съдове от Икея), то това носи голямо облекчение и възможност да се придвижиш напред.

Обикновено на този етап нашето съзнание се откъсва от всякакви psi-

хологически задръжки. Той е Важен, защото позволява човек да се освободи и да премине напред, но след него има още нещо Важно.

ПЕТИЯТ ЕТАП

В краяна сметка гневът е сила. Просто природна жизнена сила, която е в нас и ни е необходима, за да постигаме целите си. И затова е важно по някакъв начин да опитомим този гняв. Да почувстваме силата на мускулите си. Да се отгласнем и да видим освободеното пространство пред нас. Да се протегнем и да достигнем това, което искаме. Да извикаме и да почувстваме силата и мощта на гласа си. Тоест, да направим от него наша енергия. Този етап е ключов, защото променя себеусещането ни и по този начин променя живота ни. Почеквали собствената си сила и нейния ефект, вие не можете да останете същите.

ШЕСТИЯТ ЕТАП

Осъзнаване на истинската потребност, която стои зад Вашия гняв

Ако това не се случило по-рано, сега е моментът да разберете какво именно искаме вие. Какво в живота си искаме да променим. Какво искаме да получите.

Следващата стъпка, след като осъзнаете това, е да потърсите „екологична“ форма за Вашия гняв. Тъй като ние не живеем изолирано, а в общество, много от нас и в семейство, важно е да разберем как да насочим така новополучената енергия, че тя да работи за достигане на нашите цели. Ако трябва да поставим граница, каква да е тя, къде трябва да се постави и по отношение на кого. Ако трябва да отправим молба, то в каква форма да го направим. Ако трябва да откажем – как да стане това и с какви аргументи.

Възможно е близките ни хора да не са готови да възприемат веднага тази нова сила у нас. Затова може и да се наложи да изпуснем малко пара, а по-сле да отидем и да говорим за това, което ни е важно, с по-малко гняв, който по-скоро да подхранва нашата увереност.

СЕДМИЯТ ЕТАП

Това е оценката на резултатите. Корекция. Изводи за следващия път. Обратна връзка с хората около Вас. Ако те могат да Ви отговорят как са се почувствали отстани, попитайте

ги. Понякога в началото, когато се учим да изразяваме гнева си, отстани това може да изглежда страшно. Обикновено хората или прекаляват, или оставят нещата наполовина. Често се налага да искат прошка. Но не за съдържанието, а за формата, която следващия път ще бъде далеч по-точна и природосъобразна.

И ако постигнете това, животът Ви и Вашите отношения наистина ще започнат да се променят в желаната от Вас посока.

Превод от руски
Илиана Александрова

Една ужасна
и прекрасна есен

Маргарита Друмева

140 години
от рождението
на Кръстьо Сарафов

*„Ти носиш в себе си една ужасна и прекрасна есен:
Надвесени дъги от мъченическо сребро –
луна – прожектор – ултравиолет:
Блед –
В миг посред страшна тишина
настръхват гве окаляни ръце...“*

Гео Милев, „Кръстъо Сарафов“

Едва ли има български артист, който толкова много да е изстрадал призванието си, колкото Кръстъо Сарафов. В годините, когато се е изграждала свободна България, първото Народно събрание и първите закони, движението за самостоятелна църква и борбата за Македония, един човек имал дръзвеността да превърне „карагъзовчицтвото“ в изкуство. Да се опълчи срещу разбирането, че театърът не е сериозно нещо, отстоявайки точно обратното, че той е храм на идеи. Наред с нуждата от фабрики за машини, е било нужно да се гради интелект и дух във „фабриката за мисли“, за която говори Шекспир столетия преди това, и да се покаже, че изкуството във всичките му проявлениЯ не помалко има нужда от революция. В пролетния сезон на своята младост актьорът преживял една ужасна есен, изпитание за духа му. И едновременно с това – прекрасна есен, както е написал в своите стихове Гео Милев, защото в страданието са се поставяли основите на българското изкуство. А без изкуството една държава си остава просто купчина подреден народ, щъкащ между чаршията и гома си.

На превала между XVII и XVIII век, когато целият Доспат бил потурчен, много български фамилии от този край, будни и корави християни, „плоди на мохамеданството“ и се преселили от село Осеново в Гйтманиново, където получили фамилията Шопови – име, с което наричали в Неврокопско заселниците от вътрешността на българските земи. Родоначалникът на бъдещия голям род Сарафови – Коста Шопов, красиВ и начетен мъж, станал прочут търговец на гвоздеи, ногкови

и клинци в Серес и Солун, но бил отровен от гърците и османлиите, които го смятали за особено опасен човек, защитник на българското население в Неврокопско. Бил погребан в манастира „Св. Йоан Предтеча“ близо до Сяр, с фамилията Сарафов, откъдето започнал родът на много бележити българи.

Дядо Вълчо и двамата му сина Коста и Петър били от най-активните местни дейци за създаване на Българска независима църква преди Освобождението. Коста бил представител на Неврокопската епархия в Цариград през 1871 г. на събора за изработване на Екзархийския устав. Петър, бащата на бъдещия голям актьор Кръстьо Сарафов, отначало учил в с. Гайтаниново, където неговият даскал Георги Зимбилев за пръв път въвел ланкастерския метод на обучение. По-късно бащата изпратил двамата си сина в Серес, настанил ги в гръцко семейство и ги записал в гръцката гимназия, където изучавали география, математика, астрономия, гръцки, старогръцки и литературен турски език.

Завърнал се в родния си край като даскал в няколко села в Източна Македония, Петър впрегнал борческия си дух срещу Гръцката патриаршия и нейните опити за погърчване на българското население по тези земи

и заедно с Коста открили българско училище в Мелник. Неговата дейност станала причина да бъде назначен от архимандрит Методий Кусевич, протосингел на екзархията и екзархийски наместник в Цариград, за инспектор на всички български училища в Източна Македония със седалище Серес. Там открил закритото преди това българско училище и станал негов директор. В църквите и училищата на цялата област около Сяр, Неврокоп и Драма гръцкият език бил отменен и заменен с български.

По време на даскалуването си в с. Либяхово (дн. Илинден), Неврокопско, Петър се оженил за Сирма, единствената дъщеря на свещеника Кръстьо Карпузов, по-късно архимандрит Харитон, който по турско бил архидякон в София, а след Освобождението – в Серес. Двамата носели в себе си един и същ огън за българска църква и българско слово. Петър и Сирма имали 10 деца, и всичките станали изключителни личности: Борис Сарафов, бъдещият водач на ВМРО и ВМОК; Ангел, получил медицинско образование във Виена и станал очен лекар; Петко и Никола, завършили в Петербург, едини от първите български строителни инженери. Кипра завършила приложни изкуства във Виена, Злата учила в Женева медицина и работила като гинеколог. Родът изключително

много се разраснал след десетилетия и дал началото на десетки талантливи личности. Казват, че характерни черти на рода били бохемството, любознателността и верността към род и родина.

Кръстъо бил роден малко преди да избухне Априлското въстание в България, на 6 април 1876 г. в с. Либняхово. Получил името на ягото си – Кръстъо Харитон.

„Когато майка ми била в положение на 9 месеца с мене, отишла на реката да пере черги. Изпрала ги и простряла по трънците да съхнат на слънце. Но започват родилните мъки. Тя се събрала какво да прави при това положение – започнала бърже да ги прибира, задявя се с тях, макар че били мокри и тежки за носене. След малко обаче била принудена да ги хвърли и набърже ме изтърсва на пясъка край реката. Акуширала случайно минаващата баба Митра Кокова. Майка ми ме занася в къщи на цедило. Тя беше здрава и силна българка. Децата си е раждала при най-тежки и примитивни условия – все в яхъра при говедата, да не гледат децата. Жените махленки, като научили, че Сирма так се сдобила с нов отрок, отишли да я видят и да ѝ занесат по общая сухо грозде и леблебии“. (Из споменичите на Кръстъо Сарафов)

През същата година Харитон получил най-високата църковна титла – ар-

химандрит на София. Тогава там се разглеждало делото на заловените четници на Христо Ботев. Архимандрит Харитон имал голям авторитет сред турските власти в София и по хитър начин успял да облекчи положението на четниците по време на процеса. Последвала амнистия за тях, след което той взел под свое покровителство двама свои земляци – Тодор Стоянов от Неврокоп и Атанас Николов от Горно Броди и след възстановяването им от глада и изтезанията в затвора, дал им пари да се върнат в Неврокоп.

А малкият Кръстъо растял с братчетата и сестричетата си и бил много палав и непослушен. За да не се момка и „преплита“ въкъщи, изпратили го на училище съвсем малък. Преподаването тогава било съвсем различно – учениците не били разделени на отделения, а всички учели в една стая. Нямало никакви удобства, учебници, помагала. Първо учели азбуката и веднага след това псалтира. Ходели всеки ден на черква, а най-добрите четци имали привилегията да четат псалтира пред покойници, за което получавали по някоя щампована кърпа. Малкият Кръстъо бил добър четец и баща му го възнаграждавал въкъщи с някой петак.

Игрите на децата също били съвсем различни. Кръстъо умеел сръчно

га се камери по дърветата и винаги печелел надпреварама с махленските гругари по скачане „трупешката“ (с плътно прибрани нозе). Обичал да гони и лови щиглеци. Вечер не можел да си легне спокойно, ако през деня не е направил някой „шейретък“. Бил сербез момче и все плашел по-възрастните: „Ке се потурчам!“, от което всички изпадали в ужас. Обичал да се крие между големите градински чешми, а лятно време спляи „на къшка“ – чакал родителите си да заспят, за да зашие завивките им. Родителите му измислили много важна работа – да насе свинете, а малкият Кръстъо измислил хитринка, за да не се пръснат животните и да не ги изгуби – крадял от бостанските тикви, разчупал ги и така ги подмамвал да останат на едно място. Имел много жизнен темперамент, бил упорит и държал на своето до край.

След Освобождението архимандрит Харитон станал архиерей в Серес, а по-късно и председател на общината в града. В началото гърците гледали с насмешка на тамошното българско училище, но българското учебно дело в града и околните се разраснали дотолкова, че гръцката власт ги наклеветила и уличила в бунтарство против империята, поради което Харитон и зем му били осъдени от местния военен съд на 16 години затвор. През 1885 г. присъдата била по-

твърдена от Солунския военен съд и гъвамата били изпратени в Смирненския затвор, а после в гр. Караман, Коинийска област в Мала Азия. По спомените на Петър Сарафов, населението там било почти цялото неграмотно и той непрекъснато се отздавал на молбите да пише и чете писма. Поради това гъвамата спокойно се движели из града, а турското население се отнасяло с уважение към тях. Ето защо станало възможно след две години да напуснат незабелязано града. Най-напред се установили в Цариград, където многобройната българска колония им помогнала да заминат с руски параход за Одеса, а оттам се завърнали в България, в столицата на Вече свободното отечество. Малко след това в София пристигнала Сирма с многобройната си челяд.

Бащата отлично владеел турски и гръцки, добре се справял с арабския и това му помогнало да постъпи в Министерството на Външните работи като преводач на документи. Интересно е, че единовременно с това той проучвал източната музика, църковните песнопения и канони и съставил наистина обемист сборник от 834 страници със заглавие „Ръководство за практическото и теоретическото изучаване на Восточната музика“. То за дълги години останало единствената настолна книга по песнопение на всички църкви в Бъл-

гария и Македония. В нея, освен всичко друго, авторът доказвал, че Йоан Кукузел е българин от Драч, живял по време на Византийското робство – XII или XIII век.

Когато семейството се събрало в София, Кръстъо бил 12-годишен. Настанили се в паянтовата станица в гвоздя на митрополията. С много заеми Петър Сарафов успял да построи малък дом за своето семейство на ул. „Особово“ 36 в новия тогава квартал Ючбунар.

„Пристигнах в столицата на България, яхнал гордо едно пъргаво и упорито магаре. Бях облечен с вехти селски дрешки и фес на главата. Тогава и наум, разбира се, не ми е минавало, че ще стана артист, че ще доживея 50-годишна сценична дейност“.

Всичко в тогавашната неуредна българска столица вдъхновявало момчето – бирариите, хармониките и въртележките, Великденският събор. Само сухата и схоластична методика на преподаване в училището не можела да привлече вниманието му. Затова и учението му не вървяло никак гладко. Обикновено учел уроците си вечер, а през деня се шляел из града и разглеждал сергиите по чаршията. Под навеса на малката къща слагал черга и приспособявал нещо като сценичка, където играел на „театро“ с махленските си другари, в присъствието на съседите, неговата първа публика.

Страстта му към театъра се родила след първите му посещения на театър. Останал изключително впечатлен от представленията на „Хубава Сидония“, „Лукреция Борджа“, „Кулата на Нел“ и „Ужасните помайности на Париж“. Веднъж гледал опера „Фауст“ на пътуваща италианска трупа, след което в продължение на седмици не могъл да се успокои. Отново и отново в съзнанието му изплували преобразяването на г-р Фауст от побелял старец в млад момък, музиката и декорите, актьорите, които едновременно били и певци. Кръстъо непрекъснато мислел как да стане оперен артист и страдал, че не бил много музикален и нямал глас. От този момент нямало представление в столицата, на което момчето да не седи на първите редици.

По това време (1890) ентузиазираният артист Борис Пожаров създал малка трупа, която представяла спектакли в театър „Пападополу“, а по-късно в наетия от него голям дъщерен цirk на италианеца Анжело Пизи, където приспособил конюшнята за сцена и арената за зала. Новия театър нарекъл „Зора“ и там непрекъснато се давали представления. Едно от тях особено впечатлило Кръстъо, който бил редовен зрител – „Стефан Караджа“ от Тодор Х. Станчев. Спектакът бил емоционално призовигнат, в патриотичен дух, с ефекти от пушечна

Сарафов и Борис Пожаров, 1921 г.

стрелба, произвеждана с капси от ловджийски патрони в мангал с жарава. Имало бенгалски огън, илюстриращ лютите битки между турския аскер и остатъците от разбитата чета на Хаджи Димитър. Петнадесетгодишният Кръстъо бил изцяло завладян от мириса на барут и движещите се актьори сред дума по сцената. Чакал с дни да започнат репетициите и Вече нямало сила, която да го отклони от взетото решение да стане актьор.

Сякаш усетил страсти на момчето и желанието на сърцето му, Веднъж Борис Пожаров му възложил да замести отсъстваващия актьор в ролята на Спиро Македонски. След няколко репетиции режисьорът харесал играта на Кръстъо, публиката също го харесала, а той бил изключително щастлив, че играе Вече с истински артисти, а не с махленските си другари. Театърът го завладял изцяло, започнал да бяга от училище, което му донесло големи неприятности въкъщи.

Агриана Будевска разказва как при един особено остро конфликт с родителите си Кръстъо избягал от дома си, без да каже на никого. Борис Пожаров го взел под свое покровителство и му дал най-сладкия хляб – роли в много и различни театрални представления: Хил от „Преклонение на кръста“ на Калдерон, Отец Иван и Милку в „Иван-ко“ на В. Друмев, Куздо от „Руска“ на

Иван Вазов, Комарджаията в „Насила оженване“ от Молиер и др.

„Упорито дете е бил малкият Кръстъо Сарафов. Неговата Воля е трябвало да се изпълни също тъй, както и Волята на дядо му Харитона, архимандрит в Серес. Но каква разлика между него и дядо му – архимандрита! Кръстъо, любимецът на дядо Харитона, замисля да стане актьор... какво презряно, позорно, нечестиво занятие! И по цял ден скита по улиците да гони „тия голтаци“ – актьорите, по цели нощи виси пред Вратите на някакво си „театро“ Зора, забравил и захвърлил всичко... И колко заплашвания, колко мърдения, колко бой му е докарвала тази негова ранна любов към театъра. Не му позволяват, не го пушкат – но един ден той изхитря, задига старите панталони на баща си (новите не смеел, разбира се), и преоблечен в тях, т.е. бос и гол, с дългите панталони на баща си, подвъти няколко пъти отдолу, и във възторг от хубавата песна „Стефан Караджа“, нарамва една дъска, закована на прът – реклама на „Стефан Караджа“, и тръгва да я разнася из града, като е предполагал, че няма да го познаят в този му тоалет. Но ето – насреща му дядо Харитон; и Кръстъо удря на бяг, сгъннал здраво в ръка таблата с реклама на „Стефан Караджа“. И слава Богу, че дядо му не го видял... Агриана Будевска

Веднъж, след тридневно отсъствие от къщи, семейството му било особено обезпокоено. По-големият му брат Борис Сарафов тръгнал да го търси и го намерил в театъра. Повел го към къщи и през цялото време го бил с канята на сабята си. На двора бил събран семейният съд. Баща му посочил кладенеца и му казал, че е по-добре да се удави, отколкото да става „карагъозчия“. Подпоручик Борис Сарафов, току-що завършил Юнкерското училище, му заповядал по военному Веднага да се хвърли в кладенеца, защото не заслужава повече да живее. Продесил единия си крак в гърлото на герана, Кръстъо отговорил като в театralна пиеса: „По-добре да се удавя, отколкото да ме мъчите и да mi пречите да стана артист!“ После поисквал да се прости с брата си. Тогава се намесила Сирма и помолила всички да му простят, защото той вече няма да бяга от къщи и ще се поправи, след което „присъдата“ била отменена. Семейният съвет решил да изпратят Кръстъо в Огрин, докато няма театър, „да се излекува от театралната си болест“.

След тригодишна сценична треска в театър „Зора“ и със съжаление, че няма да може да изиграе поверената му от Константин Сапунов роля на

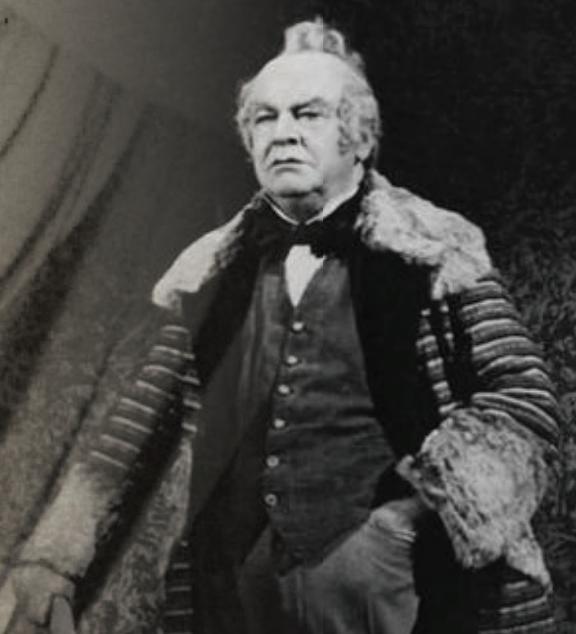

Семейството на Петър Сарафов и съпругата му Сирма (седнали). До Петър е синът му полковник доктор Ангел Сарафов. Прави са инженер Петко Сарафов, Кръстъо Сарафов и Борис Сарафов

Фьокла Ивановна (побългарена – баба Тудорка) от „Женимба“ на Гогол, Кръстъо поел пътят към Огрин да учи в българската гимназия.

„Моята ранна любов и силно влечениe към сцената изкуших с много големи жертви. Егва ли някога човек е бил преследван и бит по-жестоко от мене заради „престъплението“ да обича, посещава и играе в театър. Строгият ми баща в никой случай не се съгласяваше да стана „карагъозчия“, т. е. артист. Той се срамуваше и презираше това „позорно“ занятие. Въпреки всички пречки, страдания и горчиви изпитания, на които бях подложен от свои близки, аз успях да стана артист благодарение на твърдата си воля и гарование.“

В Огрин Кръстъо Сарафов постъпил като екзархийски стипендиант в училище „Д-р Петър Берон“, а в българската девическа педагогическа гим-

Кръстъо Сарафов в ролята на Фамусов в „От ума си тегли“ на Грибоедов

назия „Касъров“ преподавала сестра му Кипра. В дългата преписка на бащата с архимандрит Софроний, управляващ тогава Одринската епархия, пише, че Кръстъо „не е бил за никъде другаде“, вероятно като извинение за слабия успех и упорития характер на младия театран. Причината, порадукоято бил прием в Одринската гимназия, била единствено заслугата на Петър Сарафов „по черковно-исторически работи“ в този край.

Още в първите дни на своето пребиваване в Одрин, Кръстъо Сарафов посетил една от репетициите на „Геновефа“, която учителите готовели в гимназията, и не се стърпял да не се намеси в режисурата. Последвало решение той да играе главната роля, но поради предупреждение от София това не се случило и артистът успял да се представи само с декламация на откъс от поема на Шилер. Учебната година

завършил с отличен успех и примерно поведение, поради което се завърнал в София. Животът му минавал край театъра и благодарение на него, братята и сестрите му тихомълком се промъквали в галерията, за да гледат представленията безплатно.

Още с встъпването си в длъжност като министър на просвещението, Константин Величков създал Рисувалното училище и отпуснал четири стипендии за драматическо изкуство. През есента на 1895 г. в театър „Сълза и смях“ бил проведен изпит, на който се явили около 60 души, между тях – Кръстъо Сарафов. Но понеже тогава бил 19 годишен, по закон трябвало да получи съгласието на баща си. Младежът събрал всички си кураж и представил пред тамко си молбата си, което предизвикало бурния му гняв и с сумите: „Още ли мислиш за това пусто театро?“, изгонил търдоглавия си син. Наложило се брат му Борис да ходатайства за него, изтъквайки присъствието на софийския интелигентски елит – Иван Вазов, проф. Иван Шишманов, Радул Канели, Иван Попов, Димитър К. Попов, журналист и добър преводач, проф. Иван Мърквичка и др., след което бащата отстъпи.

„Егъва ли тогава е имало по-щастлив човек от мене. Започнах трескаavo да се готвя за конкурсния изпит. Репетирах при ядо К. Сапунов, който за мене бе най-големият авторитет. Изучавах ролите си в Борисовата градина, стигах гори до Дра-

Сцена от „Тартюф“ на Молиер, 1937 г.

галевци, за да не бъда смущаван от никого.“

Иван Попов разказва за „сухото момченце“, с къси до глезените панталони и бозаво сепренце, на което имало само едно останало копче, непрекъснато закопчавано и откопчавано от притеснение. След дълги дебати четиридесета, спечелили стипендията, били Гено Кироф, Кръстъо Сарафов, Адриана Будевска и Вера Игнатиева. В края на октомври 1895 г. Кръстъо Сарафов, вместо за Париж, за където била учредена стипендията, заминал за Петербург при брат си и се записал в частната драматична школа „Рапгоф“. Поради разочарование от системата на обучение в нея и благодарение на граф Игнатиев, се преместил в Императорското театрално училище, което завършил с отличен

успех, със званието „некласен художник“ (свободен артист) и се завърнал в България. Дебютът му бил на сцената на „Сълза и смях“ в „Ревизор“ на Гогол през есента на 1899 г.

Дебютът на младия артист бил съвършено несполучлив и само благодарение на режисьора Мандрович, Кръстъо Сарафов не бил изгонен от трупата. Следващите няколко години обаче изиграл редица блестящи роли и утвърдил името си на един от водещите артисти в страната – Вуйчо Ваньо от едноименната пиеса на Чехов, Нукита в „Силата на мрака“ от Толстой и др.

През 1904 г., заедно с още няколко артисти, между които и неговата бъдеща съпруга Донка Позелева, Кръстъо Сарафов основал нов „Свободен театър“, който пропъществувал до

Сарафов и Йозелева като младоженци.

Източник: ДА „Архиви“

1906 г., когато бил построен и отворил Врати Народният театър. Там Кръстъо Сарафов постъпил като артист и изиграл най-добрите си роли: Едмонд в „Крал Лир“ и Арагонския принц във „Венецианския търговец“ от Шекспир, Жадов в „Доходно място“ от Острошки, Ханс в „Младост“ от Халбе и гр. – повече от 200 роли. През Първата световна война поел поста главен режисьор на театъра, поставяйки „Родина“ от Зудерман, „Хега Габлер“ от Ибсен, „Приказка за Вълка“ от Молнар, „Кандига“ от Бърнард Шоу и много други, като в същото време не изоставил и актьорската си кариера.

Кръстъо Сарафов основал още един театър – „Ренесанс“, където бил директор в първите дни от съществуването му. Изиграл е много роли и е режисирал пиеси в театрите в Русе, Варна и Бургас, участвал в много радиопиеси и филми, между които „Децата на Балкана“ (1918 г.) на режисьора Кеворк Кулонджиан; „Безкръстни гробове“ (1931 г.) на режисьора Борис Грежков, по сценарий на Бончо Нестров; и „Изпитание“ (1942 г.) на режисьора Хрисан Цанков, по сценарий на Георги Антонов.

По неясни причини, през 1937 г., след турне на театъра в чужбина, Кръстъо Сарафов и Георги Стаматов били уволнени от Народния театър. Актьорът толкова тежко преживял случилото се, че се разболял, дори за известно време изгубил разсъдъка си. Негови приятели изпратили телеграма до Двореца и след намесата на цар Борис III, го върнали обратно на работата.

Повече от половин век българските сцени помнят стъпките и мекия глас на актьора Кръстъо Сарафов, чиято игра тогава била сравнявана с тази на най-големите европейски артисти от онова време. Неговият житейски път свършил през 1952 г., като почти до последния си дъх актьорът не слязъл от сцената, а името му само няколко години по-късно станало патрон на Висшето театрално училище, днес НАТФИЗ „Кръстъо Сарафов“.

КРЪСТЪ СЕРАФИМОВ И НЕГОВИТЕ СИНОВЕ.

К. Сарафов с тримата му сина

КРЪСТЪ СЕРАФИМОВ
в ролята на Георг Сабо (ротмистър) от „Приказка за Вълка“, „Вълка“.

К. Сарафов в ролята на Георг Сабо от
„Приказка за Вълка“ от Ф. Молнар

„Никоя нация не може да ражда непрекъснато гениални и талантливи личности. Изразходваните при такова напрежение сили тя трябва да възстанови през продължителни периоди на творческа немощ. У нас творческият период на нацията обгръща приблизително 50 години (1855-1905 г.), през който се проявиха най-добрите и значителни синове и като народни хора и политици, и като учени и поети, и като художници и артисти. В отношение на нашия театър през този период ние имахме три генерации продуциращи и репродуциращи художници (драматически автори и театрални артисти): предосвободителната на Друмева-Войникова, следосвободителната на Вазова-Киркова и последната генерация на А. Страшимиров – Кръстъ Сарафов. Тази последната генерация има големи предимства пред предшествувалите я две. Родена след или току преди Освобождението, тя израсна при свободни политически условия и при един екзалтиран подем на народния живот във всяко едно проявление...“ **Андрей Протич**

На
учителя —
с любовью
и поклоном

Маргарита Друмева

На 25 май 2016 г. се състоя церемонията „Учител на годината – България 2016 г.“, организирана от Фондация „Кузманов“. На нея присъстваха над 90 Учители от цялата страна и бяха връчени отличия на педагозите, номинирани в нея. Не случайно думата „Учители“ е изписана с главна буква – по този начин Фондацията засвидетелства своята почит към учителите и техния труд, който е достоен да се съизмери с труда на народните будители. „На учителя – с любов и поклон!“

Отдавна не бях присъствала на толкова мило и вълнуващо човешко тържество, без претенции за елитарност, чувство за неповторимост и суетност. Нямаше гръмки лозунги; вълнението на всички получили призъве учители притискаше гърлата им и им пречеше да направят онова, което могат най-добре – да говорят пред хора. Дори г-н Кузманов, изпълнителен директор на Фондацията, до последния момент се опитваше да се справи с техниката, която работеше, когато си поиска. Тази церемония засягаше вътрешния човек на всеки един от присъстващите, поставяща акцент върху истинската „руда“ в сърцата на учителите и техните възпитаници, без да се интересува от света на привидностите. Награждените педагози от цяла България носеха в себе си кромкия дух на всеотдайната старовременен гаскал. Техните имена не се споменават често

в медиите, нито имената на малките училища и населени места, където е тяхната битка за доброворство. Затова считам, че е изключително важно техните снимки да бъдат публикувани и в настоящето издание и да изречем още веднъж имената им. Заслужават го напълно.

Кампанията „Учител на годината – България 2016 г.“ стартира в средата на март и приключи на 30 април. В продължение на месец и половина тя достигна до всички учебни заведения в страната, след което бяха номинирани 352-ма учители в четири категории – рекорден брой, спрямо миналите 5 кампании от предходните години, когато са били номинирани средно по 100 педагози. 16 от тях получиха отличия.

Кампанията, организирана от Фондация „Кузманов“, има своята специфика, отличаваща я от кампаниите със сходна цел от общините, Президентството и МОН. Категориите, в които бяха номинирани педагозите, са четири и в тях номинации могат да бъдат давани както от учениците, така и от колегите-учители, родители, от активни граждани и общественици. Втората разлика се състои в това, че фондация „Кузманов“ не се интересува от териториалната и синдикалната принадлежност на учителя. Поради това много от получилите отличия учители работят в малки населени места.

Номинациите са групирани в 4 категории:

„Отличените учители не са само от големите градове. Ако наложите картата на елитните училища в България и днешните номинации, ще видите, че има голяма разлика“. Атанас „Кузманов“, изпълнителен директор на фондация „Кузманов“.

Категория „УЧИТЕЛ – РОДИТЕЛ“

В тази категория родителите са номинирали учителите на своите деца.

Призовите места заеха:

1. **Стамена Христова** – детски учител в ЧДГ „Мечтатели“, гр. Варна. Номинацията е получена от София Николова-Мянкова.
2. **Иван Занов** – Общинско спортно училище „Дръстър“ – гр. Силистра. Номинацията е получена от Невена Колева Недева, родител.
3. **Цветелина Терзиева** – учител в 76 ОУ „Уилям Сароян“ – гр. София. Номинирана от група родители.

Стамена Христова

Категория „УЧИТЕЛ – УЧЕНИК“

В тази категория учениците имат решаващата сума.

„Това е категорията, стопляща най-много сърцата на учителите. Защо е така? Защото учителството е една огромна болка. Знанието се ражда в родилни мъки и както казва Сократ, „учителят акушира това раждане“. Но както при раждането, още с първия вик на детето, в миг всяка болка бива забравяна, така и учителят забравя всички болки, поглеждайки в изпълнените с ентузиазъм и искра детски очи. Учителят носи светлина и това ние сме видели на живо при посещение в различни малки населени места. Дори има селища, където учителят е единственият източник на светлина. Призовавам колегите учители да стоят с гордо вдигната глава, понеже прочетохме такива невероятни думи, написани от техните ученици. От това по-голямо признание няма. От любовта, с която бяха пропити техните писма, номинациите бяха изключително емоционални. И смяtam, че сега стоя единствено пред победители, като победата е не кой е спечелил приза, а това, че е бил избран от своите ученици. Поздравления!“ **Камя Ключкова, фондация „Кузманов“.**

Венета Трифонова Кичукова

1. **Венета Кичукова** – учител в ПГСС „Васил Левски“, гр. Първомай. Номинацията е получена от 12а клас, кмета на община Първомай, колеги и общински представители.

„ТУК повечето учители са от малки градове и благодаря на фондация „Кузманов“, че ни обръща внимание и че за членовете на фондацията наистина няма значение кой откъде е и какво преподава. Ние обучаваме ученици в професионална гимназия, които са на финала на ученичеството и ги подготвяме за реализация в живота. Моето училище е без особени претенции, но ето тази награда доказва, че няма училище „без особени претенции“.

Венета Кичукова

Надие Карагъозова

2. Надие Карагъозова – педагог, секретар на Местната комисия за борба срещу противобществените прояви на малолетните и непълнолетните в община Кубрат, област Разград. Номинацията е получена от Ивиана Десиславова Тодорова:

„Разказвам ви за един педагог, който е съвързан и с училищния живот и който направи и прави много за децата на Кубрат, където не се случват кой знае какви неща. С тази номинация изказвам искрена благодарност от свое име и от името на моите приятели от Клуб „Емпатия“ към нашата любима приятелка – г-жа Надие Карагъозова“.

Надие Карагъозова подари на фондация „Кузманов“ колаж, изработен в клуб „Емпатия“.

„Децата са най-големите вдъхновители. Педагог съм и работя с деца. Изказвам респекта си към съвременните будители – има много в залата тук. Като ви има вие, ще има и образовано общество. Благодаря на фондация „Кузманов“, понеже стигате до всяка малка точка на родината, където има невероятни личности и творци!

Будителството и добротворството се правят от хора с големи и добри сърца.

Работя с две групи деца. Едните са уязвими към външни влияния и въздействия и са поели по не особено добър път. В другата група работя с деца, които са изключително талантливи и участват в национални конкурси, за да имат по-голяма увереност в себе си. Най-доброто сътрудничество, което съм

изградила, е клуб „Емпатия“, дневен център за възрастни с увреждания, които изработиха колаж специално за този празник. Колажът е изпълнен с пеперуди, сърца и феи. Пеперудата е символ на нежност и крехкост – децата са много крехки и трябва да ги пазим с нашата любов и всеотдайност. В света на децата се влиза и се остава с много любов – израз за това са сърцата в колажа. Учителите са феите – докосват децата с много хубава одухотворяваща енергия. Нека да пазим тази идея, колеги!” **Надежда Карагъзовова**

3. **Лидия Рангелова** – учител в ОУ „Христо Ботев“, село Гълъбник. Номинацията е получена от Ученическия парламент на училището.

3. **Маргарита Григорова** – Професионална гимназия по търговия и ресторантърство, гр. Враца. Номинацията е получена от колегата ѝ Татяна Любенова Донева.

Категория „УЧИТЕЛ – УЧИТЕЛ“

В тази категория учителите номинират свои колеги.

1. **Ели Манова** – учител в ЧНГ „Ерих Кестнер“ – гр. София. Номинацията е получена от г-н Прокоп Павлов – директор на ЧОУ „Ерих Кестнер“

Ели Манова

2. **Минка Папаризова** – ЦДГ „Малина“ с филиал „Комаракът в чизми“, гр. Пловдив. Номинацията е получена от Невена Стефанова – представител на педагогическата колегия на ЦДГ „Малина“ с филиал „Комаракът в чизми“, гр. Пловдив.

2. **Красимира Таскова** – учител в 120 ОУ „Георги Сава Раковски“ – гр. София. Номинирана от Калинка Кирова – колега.

3. **Надежда Шишкова** – ОУ „Йордан Йовков“ – гр. Пловдив. Номинацията е получена от Таня Николова, директор.

Галя Рошевова

„Да си учител е мисия, не само защото учителите учат децата по своя предмет, но и да бъдат наистина добри хора. Пред вас стои един истински щастлив човек, понеже слуших на такива учители. И колкото повече време минава, толкова повече си давам сметка колко е важно да имаме добри учители. Наскоро попаднах на един статистически данни и бях удивена колко много български деца са извън България. Вие имате една нелека мисия да направите така, че нашите деца да останат в България, защото само мислещият човек може да направи промяна. Така че на учителя – с любов и поклон!“ Стефка Яръмова, актриса

Категория

„ЦЯЛОСТНО ТВОРЧЕСТВО“

В тази категория са номинирани учители, които са направили нещо цялостно за развитието на училището, в което работят.

1. **Галя Рошевова** – учител в СОУ „Николай Камранов“ – гр. Свищов. Номинирана от директора на училището.
2. **Иrena Боянова** – учител в ЦДГ № 19 „Конче Вихрогонче“ – гр. Шумен. Номинирана от Юлияна Пантелеева – колега.
2. **Петя Йорданова** – учител в ОУ „Пенчо Славейков“ – гр. Димитровград. Номинацията е получена от г-жа Снежана Ангелова – учител.
3. **Румяна Величкова-Попова** – учител в СОУИЧЕ „Св. Климент Охридски“ – гр. Благоевград. Номинацията е получена от Катерина Тодорова Марчева – директор.

Приз „ПРОСВЕТИТЕЛ НА БЪЛГАРСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ“

получиха двама български учители:

Евдокия Колева – ОУ „Св. Климент Охридски“, с. Алеко Константиново, работила с ученици, заплашени от социално изключване.

Прокоп Павлов – директор на ЧОУ „Ерих Кестнер“.

Прокоп Павлов, понастоящем хоноруван преподавател в СУ, получи този приз в знак на признателност за това, че е построил две училища „с голи ръце“, „едното направо Върху гола поляна“.

„В моята дългогодишна практика на даскал съм изградил две училища от нулатата – 140 СОУ в Обеля 2 – през 1986 г. и през 1996 г. – частното училище „Ерих Кестнер“ в столицата. Междувременно бях създател и пръв председател на Читалище „Зорница“ в ЖК Обеля 2 – това са моите три рожби, които успях да реализирам с помощта на страховитни екипи... Наградите ни носят радост и удовлетворение. Последната конференция на фондация „Кузманов“ в Банско ме навежда на мисълта, че трябва да имаме съзнание за стойността на онова, което правим. Колеги, нека да има аплаузи, да се похвалим взаимно, защото наистина учителите вършат прекрасни неща. Имаше една презентация от учителите в някакво малко селце, дори не запомних името – приказни неща правят хората. Заслужаваме си го, отвън няма кой знае кой да ни похвали“. **Прокоп Павлов**

Прокоп Павлов

Всеки един гост на церемонията получи подарък – книга от издателство „Световна библиотека“. Отличените просветители на България получиха като подарък и допълнителни книги, осигурени от издателство „АМГ“. Медийният партньор БНТ засне цялата церемония, за да достигнат добрите учителски примери до повече хора.

Отличията по време на церемонията бяха връчени от Вания Георгиева – фондация КГБ (Клуб на готините баби), чийто фокус са децата и младежите с ДЦП (детска церебрална парализа); Стефка Яръмова – актриса; Георги Богданов – изпълнителен директор на Национална мрежа за децата, и др. Поздрави към присъстващите учители отправиха ученици от ЧОУ „Ерих Кестнер“ – гр. София, и ПГТКИ – гр. София.

Фондация „Кузманов“

Кампанията „Учител на годината – България 2016 г.“ е една от първите големи инициативи на учредената на 1 ноември 2010 г. Фондация „Кузманов“. Дамата не е избрана случайно – приоритет на нейната дейност е качественото образование в България. В своята богата биография фондацията е записала редица реализирани проекти, свързани с развитието на спорта и туризма, здравословния начин на живот, повишаване капацитета и конкурентноспособността на младежите, както и социалното включване на уязвими групи в различни аспекти на обществения живот. Фондацията работи и в посока на опазването и популяризирането на националното културно наследство в страната и чужбина.

Един от последните проекти, по които работи Фондация „Кузманов“, е „Българско гаскало“, реализиращ се в ОУ „Св. Климент Охридски“ – с. Алеко Константиново и ОУ „Любен Каравелов“ – гр. Пещера, по Програма „Дъга“ на фондация „Работилница за гражданска инициатива“, с финансовата подкрепа на фондация „Велукс“. Това е проект за създаването на среда за подобряване комуникацията между учители, ученици, родители, местна власт и различни организации, които заедно търсят иновативни подходи за социално включване на деца и младежи от уязвими групи. В СИП „Българско гаскало“ учениците се учат да разрешават конфликти, как по-добре да комуникират с учители и родители. Учителите са включени в обучения, конференции, кръгли маси със сходни по проблеми училища, където се обсъждат нестандартни методи за решаването им. Благодарение на това са привлечени и са останали в училищата деца от уязвими групи, заплашени от отпадане от образователната система. Учениците от СИП „Българско гаскало“ в ОУ „Любен Каравелов“ – гр. Пещера, изучават българска история по интересен начин – например посещавайки историческата забележителност „Часовника“ (часовниковата кула в Пещера), те се запознават с нейната интересна история.

По проект „Българско гаскало“ Фондацията издава първия „Учителски наръчник“ за успешни педагогически взаимодействия с учениците и техните родители. В него може да се намери информация за преодоляване на агресията, справяне с конфликтни ситуации, методи за подобряване на комуникацията между учител – ученик – родител, типове родителско поведение, работа с „проблемните“

Олеъ Димов, 6 кл., ЧОУ „Ерих Кестнер“

ученици, стратегии за включване на родителите в образованието, правила в класната стая, етно-културни особености на основните малцинствени групи в България, успешни практики при взаимодействието с родителите, доклади от II Национална педагогическа конференция на фондация „Кузманов“ на тема „Работа с родители“ и гр. Средствата от продажбата на Наръчника ще бъдат използвани за подкрепа на различни обществени каузи, които Фондацията възнамерява да инициира.

Многобройни са инициативите и проектите на фондация „Кузманов“ и в нея наистина се работи на пълни обороти. Изхождайки от убеждението, че спортът е мощно средство за социално

Вклъчване, фондация „Кузманов“ организира спортен празник за младежки в неравностойно положение в столицата в началото на юни т.г. В него вземат участие и млади хора – АФО „Аумсайдерите“, аматьорският футболен съборен състав „Twitter“, Клубът на австрийците в България, както и ученици от Американския колеж. Състезанията се провеждат с цел превенция на социалното изключване и насищчаване на личностното развитие на младите хора в неравностойно положение. Вклъчването на младежите в спортни дейности не само ги приучава на дисциплина и постоянство, но те придобиват и умения за общуване и работа в екип. В спорта се научават и на честна игра, което е съществено за тяхното персонално развитие. За осъществяването на проявата помагат още редица организации, като фондация „Конкордия България“ в партньорство с Наблюдавано жилище – район Нови Искър, фондация „Зашитено жилище ЗАЕДНО“, фондация за социална промяна и Вклъчване и Клуб на австрийците в България.

Фондация „Кузманов“ организира и провежда редица обучения на педагогически екипи по различни теми. През месец юни такива са проведени в гр. Девин, където темата е „Работа с родители в контекста на новия закон за предучилищното и училищното образование“. Обученията на педагогическите екипи от 172 ОУ „Христо Ботев“ и 176 ОУ „Св. св. Кирил и Методий“ във Велинград се отнася до интерактивните методи на обучение за стимулиране на логическото мислене, паметта и въображението у учениците и иновативното училище, както и повишаване на мотивацията на учене при „проблемните“ ученици.

Разгледаните теми по време на вдущнестото обучение с учителски екипи в ОУ „Д. Петров“ – гр. Сливен, в ОУ „Васил Левски“ – с. Звъничево, са особено актуални: предизвикателствата пред новия закон за предучилищното и училищното образование, интерактивни методи на преподаване и работа в интеркултурна среда.

В проведената Трета национална педагогическа конференция в Сливен в началото на юни, т.г., организирана от Фондация „Кузманов“, учители от цялата страна имат възможност да обменят добри педагогически практики. В продължение на три конферентни дни са представени множество доклади и презентации, а специален модул е посветен на това как учителите по-добре да разпозна-

Вам и контролират емоциите на възпитаниците си, чрез практически упражнения по емоционална интелигентност. Изнесените доклади ще бъдат обобщени в сборник.

На обучението в 177 ОУ „Св. св. Кирил и Методий“, Световрачене, темата е „Стрес и конфликти“. През изминалата учебна година обучението в цялата страна засягат тази тема вероятно поради недостатъчната информация относно предстоящия закон за образованието, което стресира българските учители. Такива обучения са проведени с педагогическите екипи от с. Врачеш и в много малки и големи населени места в България.

Освен учителска конференция, Фондацията организира и Ученическа конференция в гр. София под надслов: „Промяната – това сме ние!“ Тя е логическо продължение на конкурса със същото заглавие, в който различни ученически обединения имат възможност да набележат проблем от заобикалящата ги училищна среда и да изгответят проект за неговото разрешаване. Конференцията е част от проекта „Училището като център в общността“ на НМД. В работни групи учениците сами достигат до важни проблеми и послания, свързани с учебния процес и бъдещата им професионална реализация. Учители и ученици определят съществуващата система на оценяване, тестване и матури като по-скоро демотивираща. Изключително важно е изказването на учениците, че най-много са мотивирани от подкрепата на техните семейства и съученици, за да се справят с дадена задача и в изграждането им като успешни личности. Обратно, страхът от провал може да демотивира младия човек. Раждат се и интересната идея да се намери място на модерните телефони в учебния процес...

Изключително динамична е работата на Фондация „Кузманов“ в партньорство с голям брой обществени организации, институции и личности. Тук представихме тяхната работа само за два месеца от настоящата година, но такъв е ритъмът на работа през шестте години на тяхното съществуване. Има промяна в обществените нагласи и в мисленето, благодарение на обучението, кръглите маси, конференциите с учителската гилдия в страната, която може би е невидима за нас, но е много важна за самите педагоги, които лице в лице се сблъскват с проблемите на образованието в България.